

15 TEMMUZ SONRASI TÜRKİYE'NİN KUZAY IRAK POLİTİKASI

Serkan KEKEVİ* -Gökmen KILIÇOĞLU**

Öz

15 Temmuz darbe girişimi Türkiye'nin iç ve dış politikalarını etkilemiştir. Darbe girişimi sonrasında darbenin düzenleyicisi Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) sahip olduğu bütün imkânları Türkiye'nin aleyhine kullanmaktadır. FETÖ'nün uluslararası bağları ve yurtdışındaki organizasyonları nedeniyle örgütle uluslararası bir mücadele stratejisi gerekmektedir. Öte yandan PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi) ve IŞİD/DAEŞ'in (Irak Şam İslam Devleti) bölgedeki faaliyetlerinden zaten rahatsız olan Türkiye, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile söz konusu örgütlerle mücadele çerçevesinde ilişkiler geliştirmektedir. FETÖ'nün söz konusu duruma eklenmesi ile Türk Dış Politikası yapımcılarının ve uygulayıcılarının çaba sarf etmesi gereken yeni bir alan ortaya çıkmıştır. Bu meyanda Türkiye'nin FETÖ ile mücadelesi Kuzey Irak'ta nispeten sorunsuz gözükse FETÖ'nün bölgedeki varlığı ve bağlantıları aracılığıyla bölgedeki ilişkileri bozma potansiyeli olduğu da ifade edilmelidir. Diğer taraftan Türkiye'nin bölge ile ilişkilerini gerginleştiren en önemli gelişme 2017 yılı içinde gerçekleştirilen Kürdistan Bölgesel Yönetimi bağımsızlık referandumu olmuştur. Bu sorun uluslararası kamuoyunun baskısı ile şimdilik ötelenmiştir. Fakat Türkiye için ciddi bir tehdit unsuru olmaya devam etmektedir. Çalışmada Türkiye'nin Kuzey Irak politikası IKBY, PKK, IŞİD ve FETÖ bağlamında incelenmiş ve çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Irak, IKBY, FETÖ, PKK, IŞİD.

TURKEY NORTHERN IRAQ POLICY AFTER JULY 15

Abstract

July 15 coup attempt has affected Turkey's domestic and foreign policy. FETO uses the whole bag of tricks against Turkey. Due to the international ties of FETO, an international struggle strategy is required. Besides, Turkey already feels uncomfortable with the PKK and ISIS activities in Northern Iraq and develops relations with Kurdistan Regional Government (KRG) for the fight against these terrorist organizations. With the addition of FETO, a new field has emerged that Turkish foreign policymakers and practitioners should overexert. On that note, Turkey's struggle with FETO seems relatively uneventful in Iraq Kurdistan Region. However, FETO has the potential to disrupt Turkey-KRG relations through its presence and connections in the region. On the other hand, the 2017

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, serkankekevi@duzce.edu.tr, 0 505 372 08 38 ORCID: 0000-0002-6805-9821

** Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, gokmenkilicoglu@duzce.edu.tr, 0 505 477 29 58, ORCID: 0000-0003-3161-1907

¹ Metinde zaman zaman Kuzey Irak ve/veya Irak'ın kuzeyi kullanılacaktır. Metin içinde her iki kullanımda da aynı anlam ve yer kastedilmekte kavramsal bir tercih yoluna gidilmemektedir.

Kurdistan Region independence referendum is the most significant development and creates tension in Turkey-KRG relations. This problem has been postponed by international pressure for now. However, it continues to be a serious threat to Turkey. This study examines and brings forward some proposals Turkey's Northern Iraq policy in the context of KRG, PKK, ISIS, and FETO.

Key Words: Northern Iraq, KRG, FETO, ISIS, PKK.

GİRİŞ

Kuzey Irak, Türkiye için daima önemli bir coğrafyadır. Otuz yıl önce Kuzey Irak ile ilgili bir çalışma yapılıyor olsaydı, muhtemelen Türkiye- Irak ilişkileri incelenecek, Kuzey Irak ise bu ilişki içerisinde bir bağlam şeklinde ele alınacaktı. Oysa artık devletlerin dışında da bir Uluslararası İlişkiler analizi mümkün olabilmektedir. İki kutuplu sistemin ortadan kalkmasından sonra bölgesel alt-sistemlerin, etnik-dini kimliklerin Uİ içinde bir analiz birimi ve/veya düzeyi olduğu Uİ yazınında artık kabul edilen bir gerçektir. Bu çalışma da bir bölgesel alt-sistemin içindeki bir coğrafi alanı devlet-altı yönetim birimi ve terör örgütü düzeylerinde ele almayı amaçlamaktadır. Bu meyanda Irak'ın kuzeyinde yer alan Bölgesel Yönetim ile ilişkiler, Türkiye için önemli bir dönüm noktası olan 15 Temmuz sonrası dönem—özelinde incelenecektir. Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasında bir dönüm noktası sayılabilecek bu tarih çeşitli sebeplerden dolayı dikkate değerdir. Çalışmada sivil toplum örgütü ve dini bir cemaat görüntüsü altında hareket eden ancak yeni nesil bir terör örgütü ve ezoterik, mesiyani bir kült hareket olan FETÖ hem 15 Temmuzun faili olarak hem de bölge ile ilişkilerde bir etken olarak araştırılacaktır. Ayrıca hem Türkiye ile hem de Bölgesel Yönetimle gergin ilişkilere sahip olması söz konusu aktörler arasındaki ilişkiyi de etkileyen bir faktör olması hasebiyle etnik bir terör örgütü olan PKK araştırmaya dâhil edilecektir. Yine her iki aktör için mühim bir güvenlik sorunu oluşturan ve devlet olma iddiasına sahip dini motifli bir terör örgütü olan IŞİD araştırmanın kapsamı içine alınacaktır. İlişkilerin ciddi bir kısmını oluşturan ekonomik ilişkiler, özellikle 15 Temmuz sonrası FETÖ'nün etkisi bağlamında değerlendirilecektir. Federal Irak içinde federe birim olarak varlığını sürdüren Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlık için düzenlediği halkoylaması ve bunun Türkiye'ye etkisi de ele alınacaktır

1. Çalışmanın Genel Bağlamı: Uluslararası İlişkiler ve Terör Örgütleri

Uluslararası İlişkilerde devletler giderek temel aktör olma konumlarını yitirmektedirler. Devletin konumu hususunda en sert tutuma sahip olan realizm bile görece olarak diğer aktörlerin varlığını görmezden gelememektedir. Uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, hükümet dışı organizasyonlar hatta bireyler alanda görülmeye başlamıştır. Devlet dışı aktörlerin sayısı ve türleri artış göstermiştir. Silahlı gruplar bu türün bir alt grubu olarak nitelenebilir. Soğuk savaş sırasında daha çok yerel ve bölgesel olarak etkisi görülen silahlı gruplar hem yeni uluslararası sistemin hem de küreselleşme sürecinin etkisi ile ölçek büyütmüş ve uluslararasılaşmaya başlamıştır. Etnik grupların, kökten dincilerin ve siyasal talepler ileri süren azınlıkların kendi gündemlerini dayatmalarının yanı sıra uluslararası sermayenin serbest piyasa

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

düzenini küresel ölçekte oluşturmak için bastırması, ulus devleti içinden çıkılması zor bir kıskacın içine sokmuştur (Kekevi ve Kılıçoğlu, 2010: 291). Uluslararası terörist grupların ontolojik anlamda ve sınır aşan eylemlerinin etkisi klasik ulus-devletin temel ve yegâne aktörler olduğu uluslararası sistem anlayışını aşındırmaktadır (Ağkaya, 2017: 213). Artık Uluslararası İlişkiler kitaplarında terör örgütlerinin bir aktör olarak yer aldığı görülebilmektedir (Viotti ve Kauppi, 2014, s. 11; Burchill vd., 2013: 27). Bazı Realistler, hala devletin temel birim ve egemenliğe sahip olduğunu, buna sahip olmayan devlet dışı organizasyonların dış politikaya etkisinin çok kısıtlı olduğunu, dolayısıyla analizlerde görmezden gelinebileceğini savunmaktadır² ancak Liberal uluslararası ilişkiler anlayışı, devlet-dışı aktörleri, uluslararası politikayı etkileme kapasitesine sahip birimler olarak değerlendirmektedir (Blair ve Curtis, 2009: 174).

Çeşitli sivil toplum kuruluşları, kült hareketler, yeni toplumsal hareketler de Uluslararası İlişkilerde etkili olabilmektedirler. Bunların bir kısmı sureti haktan gözükp arka planda başka hedef ve davranışlara sahip olabilirler. FETÖ bunun bariz bir örneğidir. FETÖ uzun süre "dini hareket", "STK" kılıflarına bürünmüş ve geniş bir örgütlenme alanına sahip olmuştur. Ancak FETÖ'nün gizli, kapalı, terörize yöntemlerden çekinmeyen, ciddi bir ekonomik kaynağı yönlendiren, katı bir hiyerarşiye sahip, lider kültüne ve mesyanik bir söyleme sahip, 160'ın üzerinde ülkede faaliyet gösteren fundamentalist bir yapı olduğu ortaya çıkmıştır (Altun, 2018: 138). Barışçıl olan olmayan tüm bu organizasyonların kendilerine ait bir yumuşak güç geliştirdikleri ve bu gücün resmi dış politika araçlarını güçlendirebileceği gibi bu amaçlarla çatışabileceği de bilinmelidir (Nye, 2017: 40).

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile sayıları artan etnik çatışmalar da silahlı grupların sayısını arttıran bir unsurdur. Terör ile doğrudan ilişkili bir kavram olan silahlı grupların temel hedefi temsilcisi olduklarını iddia ettikleri ideolojik, dini, etnik vs. kimliklerin devletleşmesini sağlamaktır. Silahlı gruplar bir devletin rejimini değiştirmekten, ülkeyi bölmeye kadar birçok motivasyonla hareket etmektedirler. Silahlı grupların etkinliklerini arttırmaları ve "anarşik" uluslararası sistemde kendilerine yer açılması onları doğrudan meşru hale getirmemektedir. Özellikle "meşru şiddet tekeli"ne sahip olma ayrıcalığı olan devlete, meşru olmayan organize silahlı grupların meydan okumaları ve bu iki aktör arasında yaşanan şiddete dayalı ilişki biçimi terörizmi akla getirmektedir. Başat uluslararası ilişkiler teorilerinin çoğu tarafından "anarşik olarak nitelenen uluslararası sistem, üzerinde herhangi bir üst irade, merkez olmayan devletlerin her şeyden önce kendilerine dayanmalarını (self-help) gerektirmektedir. Ancak yeni durum silahlı grupların ve terörün küresel boyut alması devletleri terörle mücadele konusunda işbirliğine zorlamaktadır. Küreselleşme, bilgi teknolojisi, ağ tabanlı kuruluşlar, askeri güç ve kuvvet modelleri arasındaki çizginin bulanık olması gibi gelişmeler, silahlı grupların ulus-ötesi kapasite

² Etki tartışmasının kısa bir özeti için bkz. Christian Kliesch, " 'In the end, non-state actors have little ability to affect international relations. Discuss", https://antipattern.net/file_download/125/In+the+end+non-state+actors+have+little+ability+to+affect+international+relations.pdf. (çevrimiçi 07.09.2019)

geliştirmelerine yardımcı olmuştur (Bölükbaş, 2014: 38). Öte yandan küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası örgütler kısmen küresel yönetişimin bir paydaşı haline gelmektedir (Stratton, 2008: 3-4). Öte yanda yeni iletişim biçimlerinin gelişmesi ile devlet-dışı aktörlerin ideolojik güçlerini geliştirmesinde ve fikirlerini yaymalarında katkı yapmıştır. Devlet sınırlarının aşınması, konvansiyonel ve kitle imha silahların ticaretinin küresel nitelik kazanması ve/veya daha ulaşılabilir hale gelmesi de terör örgütlerini devletlere daha kolay meydan okur hale getirmiştir (Karagül ve Özkan, 2015:117). Dolayısı ile bunlara karşı mücadele de zorlaşmıştır, yerel çabalardan ziyade küresel mücadeleyi zaruri kılmıştır.

Ancak tam da bu noktada devletlerin çıkarları çerçevesinde terim ve tanım sorunları ortaya çıkmaktadır. Hangi silahlı grubun bir terör örgütü olarak görülebileceğine dair bir uzlaşma her zaman sağlanamamaktadır.

Silahlı gruplar özellikle ayrılıkçı hedeflere sahip olanlar, konuşlanacakları bir bölgeye ihtiyaç duymaktadırlar. Burada hem üstlenecek, hem ideolojik ve askeri eğitim faaliyetlerini sürdürebileceklerdir. Bunu elde etmek için ya ayrılmak istedikleri ülkenin topraklarında mevcut devletin zafiyetlerinden yararlanarak bir bölgede kontrolü eline geçirip egemenlik tesis etmeye çalışacaklar ya da çoğunlukla bu ülkeye komşu başka bir devletin sınırları içerisinde yerleşeceklerdir. Bu komşu ülke sınırları içerisinde kontrolü sağlayamayan bir "başarısız devlet" değilse bu silahlı grubu terör örgütü olarak görmeyen veya çıkarları için kullanmaya çalışan bir devlet olarak tanımlanabilecektir.

Dini motivasyonlu terör örgütleri çağımızın en etkin yapılarıdır. IŞİD'in sahip olduğu devlet benzeri kurumsal yapısı ve topluma derinlemesine nüfuz eden korku ve şiddet siyaseti, sözde halifeliğin ilanı ile sahip olduğu çatışmacı dinsel retoriği küresel düzleme taşıyabilmesi ve belirli bir toprak alanını kontrol etmeyi hedefleyen yayılcı jeopolitik teorisi onu diğer terör örgütlerinden büyük ölçüde ayıştırmaktadır. Böylesi bir çeşitlilik IŞİD'e karşı mücadele etmeyi de güçleştirmektedir (Yeşiltaş vd., 2016: 7). Bu risk ve tehditlerin en yakından etkilediği ülkelerden biri, hem örgütün temel yaşam ve faaliyet alanına olan yakınlığı hem de coğrafi konumu itibarıyla hedef ülkelerden biri olması sebebiyle Türkiye'dir. Türkiye aynı zamanda IŞİD'in savaşının yerel dinamiklerden çıkarılarak küresel bir olguya dönüştürülmesi için de hedef ülkelerden biridir (Yeşiltaş vd., 2016: 8).

Örgüt, dini referansla teorileştirilmiş ve topyekûn savaş şeklinde kurgulanmış apokaliptik (mesiyanik) bir politik vizyona sahiptir. Geniş bir coğrafi bölgeyi hedefine alan jeopolitik bir yayılma anlayışı ise örgütün harekât tarzını şekillendirirken, taktiksel düzeyde hibrid (melez) bir askeri savaş doktrini bulunmaktadır (Yeşiltaş, 2015: 64- 66). Bu anlamda FETÖ ile büyük benzerlikleri bulunmaktadır.

Federasyonlarda federe devletlerin veya otonom bölgelerin nasıl bir uluslararası ilişkiler aktörü oldukları ve nasıl bir dış politika yürütebilecekleri tartışma konusudur. Temelde Federal anayasanın federe birimlere federal devletten bağımsız dış politika izleyebilmesine imkân verip vermemesi önemlidir. Ancak bazı durumlarda *de jure* izin olmasa bile *de facto* ilişkiler kurulabilmektedir. Kuzey Irak da bu

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

tartışmaların içerisinde. Türkiye için Irak'ın izninden öte çeşitli güvenlik sorunları sebebiyle bu ilişkiyi kurması tartışmalara neden olmaktadır. Türkiye'nin bazı anlaşmaları Bağdat yerine bölgesel yönetimle yapması eleştiri konusu olmuştur. 2005 tarihli Irak Anayasası'na göre federe bir yönetsel birim haline getirilen Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Irak'ın yaşadığı toplumsal, ekonomik ve siyasal meseleler bağlamında uluslararası camiada adından en sık söz edilen aktörlerden biri haline gelmiştir (Tüysüzöğlü, 2015: 74).

2. FETÖ Yapılanması: Kült-Ezoterizm ve Yeni Nesil Terör

FETÖ, kadrolarının açığa çıkarılması ve tasfiye edilmesi süreci hızlanınca, öncelikle Silahlı Kuvvetler olmak üzere devletin her kademesinde kilit görevlere yerleştirdiği militanlarını kullanarak 15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştirmiştir (Karaman, 2018: 109). Bu kalkışmada, 15 Temmuz gecesinin ateşli silahlarından çok daha etkili yumuşak güç unsurlarının uzun süre alt yapısını hazırladığı yeni nesil bir savaşın izleri bulunmaktadır (Ölçekçi, 2018: 428). FETÖ yapı içindeki "ağabeylerden" ve "ablalardan" emir alan memurların devlet görevinde önemli yerlere yerleştirilmesi için kırk yıl kadar bir süre bir hazırlık yani yapılanma safhası geçirmiştir (Karaman, 2018: 109). Ayrıca FETÖ'nün "*ezoterik bir modern kült hareketi*" olduğu söylenebilir (Polis Akademisi Başkanlığı, 2017: 17).

Bruce Campbell'in 1978'de yazdığı "A Typology of Cults" adlı çalışması kültleri mistik yönelimli, iç deneyime odaklı araçsal ve hizmet odaklı olmak üzere üç kısma ayırmıştır (Demir, 2019: 3). Onları geleneksel yapılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi kültlerin sekülerleşmiş topluluklar ya da bireysel davranış kalıplarının bir yansıması olarak görülmeleridir (Demir, 2019: 3). Kült "etkileyici ilişkiler sayesinde bir araya getirilen ve sınırsız bağlılık talep edilen ideolojik bir örgüt" olarak tanımlanabilir (Zablocki, 1997). En genel ifadeyle kült örgüt: Üyelerin, onların ailelerinin ya da toplumun hâlihazırda ya da ihtimal dâhilinde olan zararına ve grup liderlerinin amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla oluşturulmuş bir kişi, fikir veya şeye büyük veya aşırı bir bağlılık veya adanmışlık sergileyen ve manipulatif ikna ve kontrol teknikleri kullanan bir grup veya harekettir (Rosedale ve Langone, 2015: 4-6). Kült gruplar karizmatik ve otoriter bir lider tarafından yönetilen ve genellikle de üyelerinin istismar edildiği bir topluluktur. Bu nedenle bir kült, üyelerini kontrol altında tutmak için zorlayıcı ikna yöntemleri kullanır. Bu yüzden kültler aynı zamanda totaliter yapılardır (Demir, 2019: 7).

Fethullah Gülen yapılanmasının ilk döneminde Said Nursi'nin öğretilerini benimsemiş Nurculuk içinden neşet etmiş ve kendisine taraftar toplamıştır. Nurculuğun, "Okuyucular" olarak bilinen alt kolu içerisinde gelişen grubunu geliştiren Fethullah Gülen, 1970'li yıllarda kendi müstakil grubunu (Gülenciler) oluşturmuştur. Bu sürecin ardından okuyuculuk devam ederken Said Nursi külliyatı ikinci plana itilmeye başlamış yavaş yavaş ortaya çıkan Gülen'in yazı ve kitaplarına geçilmiştir. Diğer taraftan Gülen'in sohbet ve vaazları da ses ve video kasetlerine çekilmiş ve taraftarlarına dağıtmaya başlamıştır. Görsel işitsel yolların kullanımı Gülencilerin benimsediği bir metot olmuştur ki özel radyo ve televizyonlar üzerinde

yayın yasağı kalkınca “cemaat” dönemlerinde örgüt ulusal çapta yayın yapan birçok radyo ve televizyon kanalı açmıştır. Diğer taraftan Gülen kendi cemaati içerisindeki kesin liderliği sağlayınca gerekli toplumsal örgütlenmeyi tamamlamak için girişimlerini arttırmıştır (Polis akademisi Başkanlığı, 2017: 17). 1980 askeri darbesi sonrası darbeden en az etkilenen grup olarak örgütlenmesini ülke sathında daha yaygın hale getirmiş ve siyaset ile doğrudan ilişki kurmaya başlamıştır. 1990’lı yılları da bu şekilde geçiren örgüt 28 Şubat post-modern darbesinden de istifade etmiş ve örgüt mensupları “tedbir” adı verilen kendini gizleme metoduyla ordu ve yargı kurumlarına sokulmaya başlamıştır.

FETÖ’nün yaptıkları düşünüldüğünde önce eylemlerinin ulusal düzeyde bir etki alanına sahip olduğu söylenebilir. Ancak siyasî olayların Türkiye’nin uluslararası ilişkilerine yansımaları, örgüt üyelerinin bir kısmının yurtdışında yaşıyor olması ve özellikle yurtdışındaki bireylerin Türkiye’ye yönelik algılarını manipüle etmeleri açısından bu örgütün etki alanının uluslararası olduğu da söylenebilir (Abayhan, 2017: 6).

Bütün modern kült hareketleri gibi FETÖ lideri de örgüt üyelerinin gözünde kendisine peygamber veya peygamber üzeri varlık olma sıfatını vermeyi başarmıştır. “Kâinat imamı” ve “kutb-ül aktab” gibi ifadeler bunun yansımasıdır (Polis akademisi Başkanlığı, 2017: 17; Büyükkara vd., 2017: 39).

Gülen’in, Allah ve peygamberle görüşmesine dair hikâyeler, insanın zihnini okuyabilmesi, geleceği görebilmesi, gibi hikâyeler cemaat içi sohbetlerde konu edilerek Gülen “kült”ünün otoritesi yeniden ve yeniden üretilmektedir (Demir, 2018: 87). Bu şekilde örgüt elemanlarının radikalleşmesi de sağlanmıştır (Radikalleşme süreci için bkz. (Demir, 2018)).

FETÖ’nün toplumsal örgütlenmesi eğitim (dershaneler-özel okullar) üzerinden kurgulanırken eğitim ile devşirilen “işe yarar” öğrenciler örgüte (“hizmete”) kazandırılmakta ve buradan devlet örgütlenmesine yerleştirilecek insan kaynağı sağlanmaktaydı. Devlet içerisinde örgütlenmede hedef bürokrasi aygıtının tamamı olmuştur. Ancak ordu, polis, yargı ve yönetim bürokrasisi özel olarak hedeflenmiştir. FETÖ içerisinde bu birimlerle özel olarak ilgilenilmesi için özel bir birim kurulmuş ve adına “Mahrem Hizmetler İmamı” denmiştir. 15 Temmuz sanık ifadelerinden anlaşılacağı üzere 1980’li yıllardan itibaren bu okullara giriş sınavları kontrol edilmeye başlanmıştır (Polis Akademisi Başkanlığı, 2017).

2000’lerin başı örgütün devlet ve bürokrasisi ve ekonomideki gücünü hızlı bir şekilde arttırmaya çalıştığı yıllardır. 1999 yılında Gülen’in ABD’ye yerleşmesi ile örgütün “küreselleşmesi” ve “kozmpolitleşmesi” süreci başlamıştır. Bu dönem itibarıyla örgüt hızla uluslararası tanınırlığa kavuşmak için yurtdışında sivil toplum kuruluşları ve çeşitli enstitüler kurmuştur (Bayraklı, 2017: 19). 2002 yılında tek başına iktidara gelen AK Parti ile iyi ilişkiler³ içerisinde bulunan Gülen hareketi, askeri

³ Konu ile ilgili bkz: Mustafa Macit, “Dünden Bugüne AKP-Gülen Cemaati İlişkisinin Sosyo-Politik Bir Analizi”, Toplum Bilimleri Dergisi, Ocak-Haziran, Cilt 8 (15) : ss.39-56; Ayşe Çavdar,

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

vesayetlin temizlenmesi söylemi Ergenekon, Balyoz gibi karmaşık davalar sürecinde ordudan farklı görüşteki subayların tasfiyesini ve örgüte bağlı subayların kritik noktalara gelmesini sağlamıştır. Söz konusu davalar Bürokrasinin bütün alanlarına yayılmış buralarda da örgüt aynı metodu izlemiştir. 2009 Davos "one minute" çıkışından sonra, Erdoğan ve yönetimine eleştirilerine başlamış ardından 2010 HSYK seçimleri sonrasında FETÖ açık bir hamle gerçekleştirmiş ve devlet bu hamleyle refleksi göstermiştir.

FETÖ'nün önemli özelliklerinden biri "ılımlı İslam" maskesi ile uluslararasılaşması ve enformel bir istihbarat örgütü olarak elde ettiği verileri kendi çıkarları için genelde ABD'nin yönlendirmesiyle kullanmasıdır (Altun, 2018: 139). Bu bağlamda Ankara Seferberlik Bölge Başkanlığı "kozmetik oda" sına girilmesi ve buradaki belgelerin kopyalanması örnek gösterilebilir.

Örgüt kamuoyunda meşruiyetini büyük ölçüde yurtiçinde ve yurtdışında açtığı okullar sayesinde kazanmıştır. Ülkeye nitelikli insan yetiştiriyor görüntüsü altında, örgütün siyaset ve halk nezdinde kabul görmesi hedeflenmiştir. Dünyanın birçok yerinde açtıkları okulların 'Türk okulları' olarak lanse edilmesi ve bu okullara devletin üst düzey destek vermesi Gülen hareketinin uluslararasılaşmasına büyük katkı sunmuştur. Daha sonra bu okullar aracılığı ile bölge elitlerinin çocukları kazanılmış, çocuklar üzerinden aileleri üzerinde ciddi bir etki gücüne sahip olunmuştur.

Gülen kültürünün kendisini geniş STK'lar ağına sahip, eğitim ve dinlerarası diyalog faaliyetleriyle öne çıkan barışçıl dini bir yapılanma olarak propaganda etme faaliyetine karşı, Türkiye, bu grubun darbe girişimi ile bağlantısını ve devlet içinde oluşturduğu paralel devleti anlatarak, faaliyet yürüttüğü uluslararası kuruluşlar ve özellikle ulus devletler için de benzer bir tehlike arz eden bir terör örgütü olduğunu vurgulamıştır. Bu çabalarla İslam İşbirliği teşkilatı FETÖ'yü bir terör örgütü olarak kabul etmiştir (Yeni Şafak, 19 Ekim 2016). Ayrıca Birliğin Parlamento ayağı olan İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği 14. Konferansı'nda, FETÖ'nün yok edilmesi için üye ülkelere Türkiye ile iş birliği yapmaları çağrısı yapılmıştır (Mejdoub ve Yıldız, 2019). Asya Parlamenter Asamblesi'nde benzer bir karar alındı (Sabah, 01 Aralık 2016). Çeşitli ülkelerde bu yapıya bağlı okullar kapatılmış, devlete bağlı Türkiye Maarif Vakfı'na devredilmiş veya yasaklanmıştır.

FETÖ ile mücadele açısından Türkiye'nin yaşadığı sorunların başında "terör örgütü" olarak nitelenen ama faaliyette bulunduğu bölgede o şekilde algılanmayan, görünürde kaliteli bir eğitim imkânı sunarak siyasi ve ekonomik elitlerin çocuklarını devşiren ve hepsinin üstünde oralarda çok güçlü bir lobi oluşturan bir yapı ile mücadele edilmesi gelmektedir (Yıldız, 2018: 35). Öte yandan geçmişte yurt dışındaki kimi okulların açılmasında siyasi iktidarın desteğinin bulunması durumu karmaşıkleştirebilmektedir.⁴

"Gülen Cemaati: Devlet Niyet, Sermaye Kısmet", Perspectives Türkiye, Heinrich Böll Stiftung, Sayı 8, Nisan 2014, ss.8-12.

⁴ Örneğin bkz: "Kuzey Irak'ta Türk üniversitesi açıldı", CNN Türk, 22.11.2008, <https://www.cnnturk.com/2008/dunya/11/22/kuzey.irakta.turk.universitesi.acildi/501703.0/index.html>, (erişim Tarihi: 23.09.2019).

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu meydan okuma, sıradan herhangi bir örgütün sahip olabileceğini çok çok aşan, çok güçlü bir kamu diplomasisi ayağı olan, gerçekten de iyi örgütlenmiş ve oluşturduğu kümülatif miras açısından da kompleks bir meydan okumadır (Yıldız, 2018: 38).

Örgütlerin, devlet altı birimlerin ülke dış politikasını etkileme kapasitesi bulunduğu yadsınamaz. Bu bağlamda Türkiye'nin de uluslararası ilişkileri söz konusu aktörler düzeyinde etkilenmektedir. PKK, IŞİD ve FETÖ ve Kuzey Irak'ta bulunan Bölgesel Yönetim ile ilişkiler bu duruma birer örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Türkiye Kuzey Irak İlişkilerinin Tarihçesi

Türk Dış Politikası açısından Kuzey Irak daima önemli bir alan olagelmıştır. Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikaların temel olarak realist/güvenlikçi-dışlayıcı ve liberal/entegrasyonist-işbirlikçi yaklaşımlar üzerinden kurgulandığını ifade etmek mümkündür (Oğuzlu, 2008: 10- 17; Erkmén, 2015: 172). Türkiye'nin güvenlik kaygılarının arttığı dönemlerde realist/güvenlikçi politikalar ve dolayısıyla güvenlik bürokrasisi ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan "ticaret devleti" politikasının öne çıktığı ve PKK ile çatışmaların azaldığı dönemlerde ise işbirlikçi anlayışın benimsendiği ve sivil bürokrasinin önde olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'nin Kuzey Irak ile ilişkilerini dönemsel özelliklerine göre çeşitli başlıklar altında ele almak mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda Kuzey Irak; Türkiye-Irak sınırı ve sınır güvenliği bağlamından ele alınmıştır.⁵ Soğuk Savaş yıllarında ise Türkiye açısından Kuzey Irak ve burada yaşanan sorunlar Irak'ta ve Türkiye'de girift hale gelen ve büyüyen Kürt meselesi çerçevesinde düşünülmekte idi. 1962 yılında Molla Mustafa Barzani önderliğinde başlayan ve 1970 yılına kadar devam eden Kürt ayaklanması Türkiye'yi bir hayli tedirgin etmiştir.⁶ 1980'li yıllarda ise Türkiye içinde bölücü PKK'nın eylemselliğe geçmesi ile birlikte "Kürt sorunu" içinde terör-güvenlik konuları da Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikalarında ana gündem haline gelmiştir. Bunun yanında 1991 yılında yaşanan Körfez savaşı ve ABD önderliğinde müttefik güçlerin Irak'a müdahalesi ve Irak'ta Kürt isyanı ile beraber bölgede Çekiç Güç'ün kurulması ardından bölgede de-facto bir Kürt devletinin ortaya çıkması Türkiye'nin Kuzey Irak politikalarında yeni bir sorun/alan doğurmuştur. Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmaması ve Irak'ın bütünlüğü Türkiye açısından öncelikli hale gelmiştir. Öte yandan ironik olarak Türkiye'nin PKK ile mücadelesi kapsamında Kuzey Irak'ta var olan entite ile ilişkilerini geliştirmesi Mesud Barzani yönetiminin bölgesinde güçlenmesi sonucunu da doğurmuştur. 2003 yılında ABD'nin Irak'a tek taraflı müdahalesi sonunda Saddam Hüseyin ve Baas rejiminin devrilmesi Irak'ın yeniden şekillendirilmesi ile

⁵ Bu anlayışın da etkisi ile Sadabad Paktı'nın hayata geçirilmesinde Türkiye öncü rolü oynamıştır. Türkiye-İran-Irak sınır hattında yaşayan Kürt aşiretlerin isyanları üç devlet açısından da büyük sorun teşkil etmekteydi. Bkz: Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu (2003: 366).

⁶ Ayaklanma 1970 yılında Sovyetler Birliği'nin Saddam Hüseyin'i Kürtlere özerklik tanınması kabul ettirmesi ile son bulmuştur. 11 Mart 1990 yılında ise Kürtlere Özerklik Planı açıklanmıştır.

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

sonuçlanmıştır. Bu meyanda 15 Ekim 2006 tarihindeki referandum ile kabul edilen "yeni" Irak Anayasası ile ülke federal birimlere ayrılmış ve Irak'ın kuzeyindeki fiili Kürt entitesi hukuksal bir kimlik kazanmıştır. Bu meyanda Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikaları genellikle Irak devletinin bütünlüğü üzerinden şekillenmiştir. Bunun yanı sıra Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile bilhassa ekonomik yönden stratejik ortaklık düzeyinde ilişkiler geliştirmiştir.

Arap Baharı ile birlikte Suriye'nin kuzeyinde ortaya çıkan Kürt entitesi Türkiye için büyük bir sorun olmuştur. Rojava olarak adlandırılan bu bölge PKK'nın Suriye uzantısı olan Demokratik Birlik Partisi (PYD) tarafından kontrol edilmektedir. Türkiye'ye komşu bir PKK devletinin ortaya çıkması ihtimali Türkiye ile İKBY'yi yakınlaştırmıştır. Diğer taraftan Barzani yönetimi de söz konusu PYD entitesini kendi iddiaları açısından tehlikeli görmüş ve Türkiye ile birlikte hareket etmiştir.

Türkiye'nin Kuzey Irak'a ilişkin politikaları

- a- Sınır Güvenliği
- b- PKK ile mücadele
- c- Diğer terör unsurları ile mücadele
- d- Irak'ın bütünlüğü
- e- Suriye'de PKK entitesinin sınırlandırılması
- f- Ticari ilişkiler
- g- Enerji Politikaları

başlıkları altında özetlenebilir.

4. 15 Temmuz 2016 Sonrası İlişkiler

15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ Türkiye'de meşru iktidarı ortadan kaldırmak ve FETÖ liderinin planladığı şekilde bir devlet aygıtı kurmak amacıyla darbe girişiminde bulunmuş, bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bundan sonra devlet gerekli önlemleri almaya başlamıştır.⁷ Ülke içinde bunlar yaşanırken Türkiye'nin dış politikasının da FETÖ darbe girişiminden etkilendiğini söylemek mümkündür. Türkiye'nin Kuzey Irak ile ilişkilerine bakılacak olursa Avrupa, ABD, Afrika ile ilişkiler kadar sarsılmadığı ifade edilebilir. Yukarıda özetlenen başlıklarda ilişkiler sürdürülmeye devam etmiş terörle mücadele başlığına bir de FETÖ eklenmiştir. Türkiye'nin güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit olan farklı terör örgütleri ile işbirliğine giren FETÖ'nün Kuzey Irak'taki etkinliğinin kırılması Türkiye'nin temel önceliklerinden biri haline gelmiştir. Söz konusu gelişmeler altında dışlayıcı olmayan işbirlikçi bir güvenlik anlayışı tesis etmek Türkiye'nin 15 Temmuz sonrası Kuzey Irak'a yönelik politikalarının temeli haline gelmiştir.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sırasında Kürdistan Bölgesel Yönetimi içindeki aktörlerin farklı tutumlar sergilediğini söylemek mümkündür. Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) medyası hükümet tarafında yayınlar yaparken Kürdistan Yurtseverler

⁷ Devlet aygıtı derhal harekete geçmiş ve içine sızan FETÖ üyelerine yönelik tutuklama ve görevden çıkarılma türünden önlemler almıştır.

Birliği (KYB) ve Goran yanlısı medya ise daha ziyade darbecileri desteklemiştir.⁸ Goran ve KYB hariç bütün Kürt siyasi partileri darbe girişimini kınamışlardır.

Darbe girişiminin hemen ertesinde IKBY Dış İlişkiler Sorumlusu ve Başkanlık Divanı Başkanı Fuat Hüseyin pazar günü Erbil'deki Türkiye başkonsolosluğunu ziyaret etmiştir (Aranews, 16.07.2016). IKYB sözcüsü Sefin Dizayi de Twitter hesabından "Demokratik değerler ve ilkelere, halkın iradesine saygılı olunmalıdır" açıklamasını yapmıştır (<https://twitter.com/SafeenDizayee/status/754312112055484416>). IKYB başbakanı Neçirvan Barzani de 16 Temmuz'da yaptığı açıklamada "darbe planlayıcılarına karşı Türkiye hükümetinin "zaferine" destek verdiğini ifade etmiş şunları kaydetmiştir (KRG Cabinet, 2016):

"Başarısız darbenin kurumları, hükümeti ve Türk insanını güçlendireceğine ve gelecekte olası darbe girişimlerini önleyeceğine inanıyoruz" Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Binali Yıldırım, darbeyi engellemede büyük rol oynayan tüm taraflar ve Türkiye halkını kutluyorum."

Ayrıca Neçirvan Barzani Amerika'nın Sesi'ne verdiği mülakatta Türk halkının zaferinden ve meşru hükümeti ayakta tutmak için takındığı tavırdan mutluluk duyduğunu söylemiştir. Aynı zamanda Türkiye'de darbelerden en çok Kürtlerin etkilendiğini söylemiştir (VOA, 24.07.2016).

Darbe girişiminden yaklaşık bir ay sonra 23 Ağustos 2016'da IKYB başkanı Mesud Barzani darbeye karşı destek vermek ve çeşitli görüşmelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Önce Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşme gerçekleşmiştir. Barzani seçilmiş hükümetin yanında yer aldıklarını, Türk halkının demokrasiye sahip çıkmasını takdirle karşıladıklarını vurgulamıştır (Sabah, 23.08.2016). Görüşmelerin ana gündemi ise FETÖ okullarının kapatılması ve Türkiye'ye devri, IŞİD, PKK, çözüm süreci ve Musul operasyonu olmuştur (TRT HABER, 23.08.2016). Mesud Barzani; Başbakan Binali yıldırım ile görüşmüş (NTV, 2016) ve ardından FETÖ tarafından bombalanan TBMM binasını ziyaret etmiştir (Kurdistan24, 2016).⁹ Ziyaret esnasında FETÖ lideri Gülen ve okulları ile IŞİD meselesi gündeme yeniden gelmiştir (Hürriyet, 24.08.2016).

⁸ Örneğin KDP ile dolaylı bağı bulunan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi sözcüsü Rojhat Amedi TRT Kurdi kanalında katıldığı bir programda darbe gecesi bir kısım Kürt siyasi tarafların Süleymaniye'de halaya durduklarını ve bununla beraber bazı karanlık odakların hiç bir koşulda Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Kürdistan Başkanı Mesud Barzani'nin başarılı olmasını istemediklerini söylemiştir. Bkz: "15 Temmuz'da Türkiye'de darbe yapılırken Süleymaniye'de halaylar çekiliyordu", Nerinaazad, 27.07.2016, <http://www.nerinaazad.net/news/life/politics/15-temmuzda-turkiyede-darbe-yapilirken-suleymaniye-de-halaylar-cekiliyordu>, (Erişim Tarihi, 13.06.2017).

⁹ Barzani ile TBMM'deki görüşmeye TBMM Başkanı İsmail Kahraman, TBMM Başkanvekili Akif Hamzaçebi, TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Taha Özhan, AK Parti Genel Başkan

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

15 Temmuz'dan sonra Türk Dış Politikası açısından Kuzey Irak'ta önemli gündem maddeleri aşağıda ile ele alınacaktır.

4.1. FETÖ Okulları

15 Temmuz darbe girişimi¹⁰ sonrası Türk Dış politikası açısından önemli bir başlığı şüphesiz FETÖ okulları oluşturmaktadır. FETÖ'nün dış faaliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturan "eğitim kurumları" bulunulan ülkede lobi faaliyeti sağlamakta ve bu sayede siyasi ve ticari ağların kurulmasına imkân vermektedir. İlk olarak Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından bağımsızlığını yeni kazanan Orta Asya Türk devletlerinde okullar açan örgüt zamanla Türkiye Cumhuriyeti iktidarları¹¹ ardından Batı desteğini arkasına aldıkça güçlenmiş, okullarının sayısı gün geçtikçe artmıştır.¹² Sonuç olarak örgüt 140 ülkede 1200'e yakın okulu ile küresel bir eğitim devi haline gelmiştir. Tabii FETÖ'nün bulunduğu ülkelerde "iyi", "kaliteli" eğitim veriyor olması bilhassa az gelişmiş Müslüman ülkelerde karşılığını bulmuştur.¹³

Yardımcısı Mehdi Eker, AK Parti Diyarbakır Milletvekili Galip Ensarioğlu ve HDP Mardin Milletvekili Mithat Sancar katılmışlardır.

¹⁰ Öte yandan FETÖ ile ilgili ilk sorunu yaşayan Türkiye değildir. 16 Şubat 1999'da Özbekistan devlet başkanı İslam Kerimov'a suikast düzenlenmiştir. Özbekistan söz konusu vakada FETÖ bağlantısı olduğu kararını vermiş ve Kerimov, FETÖ okullarını ivedilikle kapatmıştır (bkz. Uğur, 2018).

¹¹ FETÖ'nün "Türk Okulları" adı altında yapılan eğitim kurumları 1990'lı yıllardan itibaren büyük ölçüde devlet desteğine sahip olmuştur. 17-25 Aralık 2013 ve hatta 15 Temmuz 2016'ya kadar bu okulların devletin yumuşak gücünün bir parçası olarak görüldüğü gerçeği yadsınamaz. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye merhale merhale çevresine açılırken FETÖ okulları da bu bölgelere yayılmıştır. Kimi zaman devlet desteği ile buldukları yerde tutunmuş ya da Afrika örneğinde olduğu gibi Türkiye elçiliklerinden ve konsolosluklarından evvel FETÖ okulları açılmıştır. Zira Emekli Büyükelçi Ünal Çeviköz'ün de belirttiği gibi büyükelçilik açılması için kolaylaştırıcı rol bile oynamışlardır. Çünkü o ülkelerdeki siyasi elitler ile ilişki kurmuşlardı. Bkz: Çağrı Kasapoğlu (2016), Vedat Demir (2016).

¹² FETÖ lideri Fethullah Gülen, eğitim kurumları vasıtasıyla "Altın Nesil" söylemi üzerinden tasarlanmış bir "Modern Müslüman" kitlesi meydana getirmeyi hedeflemişti. Bu "Modern Müslüman"lar ise "İlimli İslam"ın taşıyıcısı konumunda olacaktı. "Mütedeyyin" ve "müspet" algı Türkiye'de 15 Temmuz'a kadar çok başarılı bir şekilde yönetilmiş bu sayede uzun yıllardır eğitime yatırım yapan hazır eğitilmiş kitlesi bulunan örgüt devlet aygıtının derinliklerine kolaylıkla işleyebilmişti. Bkz: (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016: 36).

¹³ FETÖ bu okullara Türkiye'de halk ve devlet nezdinde yaygın desteği ise çok kuvvetli bir halkla ilişkiler çalışması olan "Türkçe olimpiyatları" organizasyonu ile sağlamıştır. Hatta bu destek o denli güçlü bir hale gelecektir ki TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından Türkçe Olimpiyatları'nın 10. yılına özel hatıra madeni para basılmıştır. Söz konusu madeni paralar iki türde basılmış olup bir kısmı (1 milyon adet) tedavüldeki 1 Türk Lirası gibi işlem görmüş bir kısmı ise (2 bin adet) 925 ayar gümüş nominal değeri ise 50 TL olarak belirlenmiştir. Bkz: http://www.darphane.gov.tr/tr/old_products.php?parent_id=197&content_id=200#content.php?parent_id=197&content_id=200, (Erişim Tarihi: 14.06.2017). Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 15 Mart 2014 Erzurum mitinginde "Onların malum olimpiyatları vardı, artık bitti

Kuzey Irak'ta FETÖ'ye ait anaokulu düzeyinden üniversiteye kadar her basamakta okul bulunmaktadır. İlk olarak 1994 yılında Erbil'de kurulan ilkokul ile FETÖ bölgeye girmiştir(Çakır, 2013; Güler, 2011). Ardından Türkiye'nin ve bölge yönetiminin desteği ile örgüt bölgede hızlı bir şekilde okullaşmıştır.¹⁴ Örgütün hızlı okullaşmasına bölgesel yönetimin destek vermesinin temel sebebi bölgede eğitim alt yapısındaki yetersizlikler ve örgütün eğitimdeki deneyimi idi.

Okullaşma örgüt açısından bölgede söz sahibi bir yapı haline gelmenin önemli araçlarından biri olarak görülmüştür. Bölgesel yönetim açısından da Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından desteklenen ve taltif edilen söz konusu okullar Türkiye ile ilişkilerde pozitif iklim yaratıcı mecralar olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Erbil'de bulunan Işık Üniversitesi'nin kampüs inşaatı (Haber7, 09.12.2010) temel atma töreninde konuşan dönemin bölgesel yönetim yükseköğretim bakanı Dilaver Alladin, bu okulları önemsediklerini, okulların, bölge halkları ile Türkiye arasında ekonomik, ticari ve siyasi bir kardeşlik köprü oluşturduğunu söylemiştir (Haber7, 09.12.2010). Açılışta dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın telgrafı dönemin Türkiye Cumhuriyeti Musul Konsolosu Ahmet Yıldız tarafından okunmuş ve

"Türkiye Cumhuriyeti olarak Iraklıların acılarını azaltmak ve Irak'ın istikrara kavuşması için destek verdik. 14 yıldır Fezalar Şirketi eğitim dalında Kerkük, Süleymaniye ve Erbil'de hizmet veriyor. Bunu takdir ediyoruz. Sonucunda bu girişim, üniversite açılışına kadar gittiği için onları kutluyorum. Türkiye, bundan sonra da Irak'a desteğini sürdürecektir."(Bakır ve Durukan, 2008)

mesajı verilmiştir. Bölgedeki FETÖ okullarının kapatılmasına dair ilk vaka 17-25 Aralık 2013 sonrasında yaşanmıştır. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İKBY başbakanı Neçirvan Barzani'den okulların kapatılması yönünde

---

bizim için tabii bunlar. Artık bundan sonra bunların olimpiyatları molimpiyatları diye bir şey bizim dünyamızda yok. Bitti onlar, o defterler kapandı, geçti" demiş ve 2014'ten itibaren "Türkçe Olimpiyatları" Türkiye dışında Almanya, Venezüella, Bosna-Hersek, Tacikistan, ABD, Avustralya, Fransa, Romanya'da sürdürülmüştür. Bkz: CNNTürk (16.03.2014); Türkçe Olimpiyatları-@turkceder Sosyal Medya Sayfası, <https://tr-tr.facebook.com/turkceder/>, (Erişim Tarihi, 16.06.2017). Aynı zamanda söz konusu okullarla ilgi olarak bir diğer halkla ilişkiler çalışması ise "Türk Okulları" isimlendirmesi ve bunların FETÖ'ye ait kapatılan Samanyolu televizyonunda Ayna adlı "gezi" programında tanıtılması olmuştur. FETÖ'ye ait okulların Türk Okulu olup olmadıkları cidden tartışmalı bir konudur. Çünkü bu okulların eğitim dili İngilizce'dir ve Türkçe haftada iki saatten fazla okutulmamaktadır.

¹⁴ Irak'ta FETÖ okulları Fezalar Eğitim Kurumları altında yapılanmıştır. Anaokulları: Kerkük Çağ, Süleymaniye, Işık. İlköğretim okulları: Anbar Işık, Bağdat Işık, Basra Işık, Birayati Işık, Gulan Işık, Ishik, Kerkük Çağ, Ninawa Işık, Ronaki Işık, Süleymaniye Okulları 1-2-3. Ortaokullar: Nilüfer Kız, Süleymaniye Kız. Liseler: Anbar Işık Kız, Anbar Işık, Bağdat Işık Kız, Bağdat Işık, Basra Işık, Halepçe, Işık Kız, Işık, Kerkük Çağ Kız, Kerkük Çağ, Nilüfer Kız, Ninawa Işık, Selahaddin Eyyubi, Süleymaniye Kız, Işık Erkek Koleji, Işık Dil Merkezi. Üniversite: Işık Üniversitesi Erbil.

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

ricacı olduğuna dair haberler çıkmış, Sefin Dizayi böyle bir talep gelse de söz konusu okulları kapatmayacaklarını ifade etmiştir (CNN Türk, 2014). Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Erbil başkonsolosu Aydın Selcen'e göre IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani Türkiye'den gelen yoğun baskıya rağmen okulları yerel nedenlerden ötürü kapatamamıştır. Zira bölge elitlerinin birçoğunun çocukları bu okullarda eğitim görmekte idi (Bozarslan, 2016).

Bu meyanda yukarıda da değinildiği üzere 15 Temmuz sonrası Türkiye'nin IKBY'den öncelikli talebi FETÖ okullarına bölgesel yönetim tarafından el konularak Türkiye'ye devredilmesi olmuştur. Bölge yönetimi ilk açıklamasında söz konusu okulların kapatılmayacağını duyurmuştur. Ancak Türkiye'nin güçlü talebine binaen IKBY sözcüsü Sefin Dizayi:

Eğitim Bakanlığı bu okullara el koyacak. Bu okullar devam etsin ama tamamıyla Eğitim Bakanlığına bağlansın, artık bu ellerden çıksın. Bu okullarda başka bir sistem olacak, başka insanlar girecek, başka yönetim olacak." (Milliyet, 07.08.2016)

açıklamasını yapmış ve IKBY Eğitim Bakanlığı'nın bir takvimlendirme çalışması sonunda bu okullara el koyacağını ifade etmiştir (Milliyet, 07.08.2016). Yüksek Öğrenim ve Bilimsel Araştırmalar Bakanlığı, FETÖ'ye ait üniversitelerin durumunu değerlendirmek üzere bir komisyon oluşturulmasını kararlaştırmıştır (Rudaw, 2016). 23 Ağustos 2016'daki Mesud Barzani ile görüşmesinde Recep Tayyip Erdoğan FETÖ okullarının kapatılmasını gündeme getirmiştir. IKBY sözcüsü Sefin Dizayi özel teşebbüs kurumları ile devir konusunda görüşmeler yapılacağını söylemiştir. Ayrıca Türkiye ile IKBY arasındaki iyi ilişkilerin sonucu olarak böyle bir adım attıklarını vurgulamıştır (Hürriyet, 07.08.2016). Ekim 2016'da ise FETÖ okulları kapatılmadan IKBY'ye devri tamamlanmıştır (Yeni Şafak, 10.10.2016).

15 Temmuz'a kadar bölge yönetimi ile örgüt ilişkilerinin çok iyi olduğunu söyleyebiliriz.¹⁵ Örgüt bölgede eğitim alanında ciddi bir boşluğu doldurduğu gibi bölgenin yönetici askeri ve ticari elitleri ile sıkı ilişkiler kurmayı başarmıştır. 15 Temmuz'dan sonra Türkiye IKBY üzerine okullar konusunda baskı kurmuş ve söz konusu okulların IKBY Milli Eğitim Bakanlığına devrini¹⁶ sağlamıştır. Türkiye

---

¹⁵ Erbil Eski başkonsolosu Aydın Selcen'e göre görev yaptığı dönemde devlet erkânı söz konusu okulları ziyaret etmekteydi ve örgüt devletin bölgeyi ziyaret programlarında aktif idi. Ayrıca Selcen FETÖ'nün 15 Temmuz sonrasında en güçlü olduğu yerlerden birinin hali hazırda Kuzey Irak olduğunu söylemektedir. Selcen 31 Ekim 2016 tarihli Hürriyet Gazetesine verdiği mülakatta: "FETÖ'nün en güçlü olduğu yer Irak Kürdistan'ı, hâlâ da öyle. 25 bin öğrenci okuyor FETÖ okullarında. Ben gittiğimde Erbil'de FETÖ el üstündeydi. Her gelen Türk bakan ilk önce FETÖ okullarını ziyaret etmek isterdi. Bir de Bilkent Okulu var. Benim kendi çocuğum da o okula gidiyordu. Gelenlere 'Efendim Bilkent'i de ziyaret edin' derdim 'E ona gerek yok' denirdi. E bu da okul o da okul niye gerek yok? Yine aynı şekilde gelen bakanın programını normalde başkonsolosluk üstlenir. Ama FETÖ ekibi etkendi." demektedir. Bkz: Çamlıbel (2016).

¹⁶ Çıkan farklı haberlere göre söz konusu okullar resmiyette devredilmiş durumdadır. Fiilen Barzani ve Peşmerge tarafından kontrol edilen Kerkük'te FETÖ üyeleri faaliyetlerine devam etmektedir. FETÖ'ye ait Fezalar Eğitim kurumuna bağlı olan Çağ Kız ve Erkek Kolejleri halen

Cumhuriyeti Başbakanı Binalı Yıldırım Ocak 2017'deki IKBY ziyaretinde FETÖ okullarının kapatılması konusunda Mesud Barzani'ye desteğinden ötürü teşekkür etmiştir (A Haber, 2017).

4.2. PKK/PYD

Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikasında PKK daima ana başlık olmuştur. Kuzey Irak'ta PKK ve Suriye'de Arap Baharı sonrasında PKK'nın Suriye uzantısı PYD'nin Kuzey Suriye'de otorite kazanması sonucunda IKBY ile ilişkilerde PKK konusu daha da girift hale gelmiştir.¹⁷ Çünkü ortaya çıkan durum neticesinde PKK tarihinde ilk kez belli bir alanda çekişmesiz olarak alan hâkimiyeti kazanmış ve yönetsel erki kullanma gücüne sahip olmuştur.

Türkiye'de gerçekleştirilen 7 Haziran 2015 seçimleri sonrasında ortaya çıkan tabloda hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olma gücünü elde edememiştir. Halkların

---

Kerkük'te faaliyetlerine devam etmektedir. Bkz: Kerkük Çağ Kız ve Erkek Kolejlere Sosyal Medya Sayfaları, <https://www.facebook.com/fezalar.org/>, (Erişim Tarihi: 16.06.2017); <https://www.facebook.com/KIRKUKCAGGIRLSCOLLEGE/>, (Erişim Tarihi: 23.09.2019).

¹⁷ Örneğin IŞİD'in 13 Eylül 2014 tarihinde başlayan Ayn el-Arab (Kobani) kuşatması Türkiye'de hem iç hem de dış politika açısından önemli tartışmalar doğurmuştur. Türkiye sınırından YPG'ye silah nakledilmesine dönemim Türkiye hükümeti izin vermeyince HDP Merkez Yürütme Kurulu 6 Ekim'de aldığı kararla ve "Halklarımızı sokağa çıkmaya çağırıyoruz" çağrısıyla protesto eylemleri ve silahlı sokak eylemleri başlamıştır. Silahlı çatışmalar PKK'nın gençlik yapılanması olan, YDG-H üyelerinin öncülüğünde başlatılmış ve bir müddet sonra çatışmalar büyümüştür. Söz konusu eylemler döneminde PKK/KCK uluslararası topluma Türkiye ile IŞİD arasında bir ilişki olduğu iddiasını gündeme getirip bunu canlı tutmaya çalışmıştır. Öte yandan Kobani'de çatışmalar Türkiye'de de sokak eylemleri devam ederken PYD Eş başkanı Salih Müslim Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyarette Cizire ve Afrin'deki unsurların Kobani'ye geçişi için Türkiye'den koridor istemiştir. Aynı tarihlerde Mesud Barzani, peşmergelerin bölgeye girebilmesi için Türkiye'den benzer bir talepte bulunmuştur. Ardından Barzani Türkiye'yi hem Kobani hem de Kuzey Irak'a yönelik IŞİD saldırılarında yavaş davranmakla suçlamış ve bunu da Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ve IŞİD'in Türkiye Cumhuriyeti Musul Konsolosluğu baskını sonucunda elinde bulundurduğu 46 rehineye bağlamıştır. Çatışmalar devam ederken Türkiye'den ana beklenti PYD güçlerine Türkiye'nin askeri yardım vermesi ve örgüt militanlarına Türkiye'den koridor açılması şeklinde gelişmiştir. Ancak Türkiye PKK'ya yardım olacağından kabul etmemiştir. Öte yandan PKK tarafı ironik biçimde Türk askerinin Kobani'ye girmesini istememekteydi. Türkiye sonunda kendince ara bir formül olarak Barzani'nin peşmergelerine koridor açılmasına izin vermiştir. Peşmerge güçleri 29 Ekim 2014 tarihinde Türkiye'den "Biji Serok Obama" (Yaşasın Başkan Obama) nidalarıyla geçmiştir. Sonuçta 26 Ocak 2015'te IŞİD; YPG, Özgür Suriye Ordusu, Peşmerge güçlerinin kara saldırıları ve ABD, Fransa ile Arap Ülkeleri'nin hava bombardımanları karşısında Kobani merkezinden çekilmek zorunda kalmış ve KCK ye bağlı PYD yönetimi ele geçirmiştir. Bkz: Aljazeera Türk (04.10.2014); Sözcü (06.10.2014); CNN Türk (08.10.2014), Yeni Şafak (08.10.2014); BBC Türkçe (10.10.2014), TRT HABER (10.10. 2014), Milliyet (29.10.2014).

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

Demokratik Partisi (HDP) %13 oy ile barajı geçmiş 80 vekil çıkarmıştır. Bu süreç içinde HDP Eş genel Başkanı Selahattin Demirtaş yaptığı açıklamada Öcalan'ın çağrısıyla PKK'nın silah bırakabileceğini söylemiştir. Ancak KCK'dan (Kürdistan Topluluklar Birliği- Koma Civaken Kürdistan) karşı bir açıklama gelmiştir. Şöyle ki:

“Şunu açıkça vurgulamalıyız ki, PKK'nın Türkiye'ye karşı silahlı mücadeleyi bırakma konusu ve bunun iradesi tamamen bize aittir. Şunu herkes bilmelidir ki HDP, PKK'nın yasal partisi değildir. Dolayısıyla böyle bir çağrıyla HDP yapamayacağı gibi, mevcut İmralı koşullarında bulunan Abdullah Öcalan'ın böyle bir çağrıyla yapması mümkün değildir. HDP'nin ve Öcalan'ın 'silah bırak' çağrısını beklemek ve bu yönlü dayatmalarda bulunmak çözümsüzlükte ısrardır ve bunu da hareketimizin kabul etmesi mümkün değildir. Bu tutumumuz ne Öcalan'ı dinlememek, ne de HDP'nin politika yürütmesinin önünü almaktadır”(Radikal, 12.06.2015)

PKK'nın eylemselliğini¹⁸ artırması ile birlikte zaten sürüncemede olan çözüm süreci Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 28 Temmuz 2015'deki açıklaması ile birlikte bitmiştir (NTV, 2015). Bundan sonra devlet PKK ile sahada etkin mücadele yaklaşımını benimsemiştir. İçerideki bu gelişmeler olurken PKK/PYD Kuzey Suriye'de Haseke - Kobani aksını birleştirmiş ve Fırat'ın doğu kıyısına ulaşmıştı. Bu ise Türkiye'nin kabul edebileceği bir hal değildi. Bunun yanı sıra KCK/PKK Türkiye'de Diyarbakır, Mardin, Şırnak, Batman gibi güneydoğu illerinde başlattığı “şehir savaşı” stratejisine geçmiştir. Örgüt Kobani ve Şengal'de öğrendiği “Ortadoğu tipi” şehir savaşı taktiklerini Türkiye'de uygulamaya çalışmıştır. Burada örgütün maksadı KCK sözleşmesinde belirtilen ve Suriye'nin Kuzeyinde kantonal bölgesel egemenlik sistemini Türkiye'ye yaymak idi. Öte yandan Ağustos 2014'te IŞİD'in Yezidi (Ezidi) Kürtlerin çoğunlukta olduğu Sincar (Şengal) bölgesine operasyonlarına karşı PKK'nın YBŞ (Şengal Direniş Birlikler- Yekîneyên Berxwedana Şingal) adı altında yerleşmesi Türkiye açısından Sincar'ın “ikinci Kandil olması”¹⁹ riskini beraberinde getirmiştir. Söz konusu dönemden bugüne PKK Kuzey Irak'ta yaklaşık 500'ün üzerinde köyü işgal etmiş durumdadır.²⁰ PKK, Kuzey Suriye'den Kamışlı aksından -Sincar-Dohuk hattını zorlayarak bölgesel hâkimiyetini güçlendirmenin peşindedir. Bu durum İKBY

¹⁸ Aslında PKK çözüm süreci içinde de ciddi eylemler gerçekleştirmiştir.

¹⁹ Söz konusu ifade Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından, Reuters'a verdiği, bir mülakatta kullanılmıştır. Bkz: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2016).

²⁰ Kürdistan Demokrat Partisi'nin açıklamasına göre, PKK, Duhok vilayetinde 304, Erbil'de 177, Süleymaniye'de ise 34 köy olmak üzere toplam 515 köyü işgal etmiş durumdadır. Ayrıca örgüt, köylülerin evlerine dönmelerine izin vermemektedir. Bkz: (Partiya Demokrat a Kurdistanê, 15.03.2017).

açısından da kendi egemenlik²¹ alanında kabul edilemez bir durum doğurmaktadır. Aynı zamanda Barzani etkisini belli ölçüde Kuzey Suriye'ye yaymaya çalışmaktadır. Bu minvalde 15 Temmuz sonrasında da PKK ile mücadele açısından Türkiye ve karşılıklı olarak işbirliğini geliştirmek²² yönünde adım atmışlardır.

Söz konusu işbirliği açısından 15 Temmuz sonrası somut adımlar ise Mesud Barzani'nin 23 Ağustos 2016'da gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinde atılmıştır. Taraflar arasında PKK ile mücadele konusu ele alınmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 23.08.2016). PKK ile mücadele konusunda yukarıda da değinilen Şengal meselesi ana gündemi oluşturmuştur. Türkiye'nin desteğini alan IKBY, PKK'yı Şengal bölgesinden çekilmesi için uyarmıştır (Hürriyet, 24.12.2016). Buna karşılık PKK Şengal'den çıkmayacağını açıklamıştır.²³ Bu süreçte Türkiye'den Barzani yönetimi başarılı olamazsa TSK'nın müdahale edeceği açıklaması gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu:

Sincar'ı (Şengal) ikinci bir Kandil yapmak istiyorlar. Biz uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarımızı ve yetkilerimizi kullanarak, PKK'nın Irak'taki yapılanmasına da bundan sonra daha aktif müdahale edeceğiz. Burada PKK yapılanmasına da müsaade etmeyeceğiz. Sınırlarımızda bizden tarafta ve diğer tarafta aldığımız ve alacağımız tedbirlerle de bu bölgenin bizim için güvenli bölge olmasını, sınırlarımızın daha güvenli hale gelmesini sağlayacağız."(Yeniçağ, 24.10.2016).

ifadelerini kullanmıştır. Dışişleri Bakanı'nın açıklamasından bir gün sonra Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Sincar ve Karakoçak bölgelerine hava operasyonu düzenlemiştir (Milliyet, 25.04.2017). Operasyon sonrası Mesud Barzani PKK'nın Şengal Dağı

---

²¹ PKK ile Barzani arasındaki ilişkiler geçmişten günümüze daima sorunlu olagelmıştır. Çünkü her iki tarafta kendisini Kürt milliyetçiliğinin ana temsilcisi başat aktörü olarak konumlanmaktadır. Körfez savaşı sonrasında Kuzey Irak'ta filli devlet ortaya çıkmaya başladığı dönemde Barzani güçleri ve PKK arasında savaş başlamıştır. Bkz: Cumhuriyet (1992). ABD'nin 2003 Irak müdahalesi sonrasında federal yapıya dönüşen Irak'ta geniş yetkilere sahip bir federe birim olarak kabul edilen IKBY, PKK'nın Kuzey Irak'taki siyasi partisi olan PÇDK'nin (Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi) bölge seçimlerine girmesine ancak 2013 yılında izin vermiştir.

²² Türkiye ile IKBY arasında işbirliğinin belli bir limiti olduğu da söylemek gerekir. Türkiye ile doğrudan ilişkilerin kurulduğu 1990'lardan bu yana Barzani yönetimi Türkiye'nin bölgeye askeri operasyonlarına "kendisini rahatlatmadıkça" sıcak bakmamıştır.

²³ KCK/PKK'nın bağlı birimi olan HPG (Halk Savunma Güçleri- Hezen Parastina Gel): "Bir süredir Şengal'deki güçlerimize karşı karalama propagandaları yapılmaktadır. En son Neçirvan Barzani 'PKK güçleri Şengalden çıkmaz ise güç kullanacağız' tehdidinde bulundu. Türk devlet yetkililerinin yaptığı açıklamalara paralel olarak yapılan bu açıklamayı kardeş kavgası çıkarmaya yönelik provakatif bir açıklama olarak değerlendiriyoruz. Kimsenin güçlerimizi zorla Şengal'den çıkarmaya gücünün yetmeyeceğini tarih ispatlamıştır." açıklamasını yapmıştır. Bkz: Yeni Özgür Politika (26.12.2016). 2017 Mayıs itibarıyla örgüt Şengal'den çıkmamıştır. Yeni Özgür Politika (09.05.2017).

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

bölgesinden çekilmesi gerektiğini ve örgütün bölgeyi istikrarsızlaştırdığını vurgulamıştır (Hürriyet, 25.04.2017). 28 Nisan 2017'de ise IKBY Başbakanı Türkiye'ye gelmiş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile bir araya gelmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 28.04.2017). Görüşmede PKK meselesi ve Türkiye'nin operasyonları ele alınmıştır. Neçirvan Barzani PKK'nın bölgeden temizlenmesini umduğunu ifade etmiştir (Partiya Demokrat A Kurdistanê, 2017b). IKBY'nin Türkiye'nin PKK ile mücadelesine sınırlı destek verdiğini söyleyebiliriz. IKBY karar alıcılarının doğrudan Türkiye'nin operasyonlarına katılmaktan ve PKK ile karşı karşıya gelmekten imtina etmektedir. Çünkü IKBY'nin PKK ile doğrudan savaşmayı tercih etmeyeceği gerçektir. Bilhassa IKBY'nin Kuzey Irak'ta IŞİD ile mücadele²⁴ zorunluluğu ve bir oldubitti ile Kerkük'e el koyması peşmerge güçlerinin kapasitesini zaten zorlamaktadır. Üstüne PKK ile çatışmayı IKBY göze alamayacaktır.

Bu nedenle PKK ile mücadele konusunda Türkiye'nin IKBY'den destek alabilmesi çok sınırlı bir düzeyde devam etmektedir.

4.3. IŞİD

İlk aşamada Irak'ta el-Kaide'nin bir uzantısı olarak kurulan, 2006'da "Irak İslam Devleti", 2013'ten itibaren Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) ismini kullanan örgüt güçlendikten ve Suriye'ye doğru yayıldıktan sonra el-Kaide ile bağlarını koparmış ve müstakil hareket etmeye başlamıştır (Sandıklı, Semin ve Ünal, 2015: 39). Türkiye, IŞİD'i 2013 yılında terör örgütü olarak tanımlamıştır (Hürriyet, 2014). Türkiye, ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri içinde IŞİD'e karşı ilk hava taarruzunu Temmuz 2015'te gerçekleştirmiştir. 2014-2017 yılları arasında IŞİD, Türkiye'ye 10'dan fazla saldırı gerçekleştirmiştir. Söz konusu saldırıların Türkiye'ye insan maliyeti 300'den fazla ölü ve binlerce yaralı olmuştur. Bu süreç içinde IŞİD lideri Ebu Bekir el Bağdadi'nin doğrudan Türkiye'ye yönelik saldırı çağrısında bulunmasının ardından, 2016 yılının sonlarına doğru IŞİD'in Türkiye'ye yönelik saldırgan bir söylemi benimsediği ifade edilebilir. (Akman, 2019). IŞİD'in Türkiye'ye yönelik en ağır saldırılarından biri 31 Aralık 2016 gecesi [İstanbul'daki Reina gece kulübünde gerçekleşmiştir](#). Silahlı saldırganın ateş açması sonucu 39 kişi ölmüştür.

2014 itibarıyla silahlı militan sayısının 30 bine ulaştığı tahmin edilen örgüt, Irak'ta özellikle Sünnilerin yaşadığı bölgelerde destek bulmuş ve bu bölgeleri ele geçirmeye çalışmıştır. Söz konusu süreçte Irak güvenlik güçleriyle olan çatışmalarını, sert eylemlerini ve militan eğitimlerini video paylaşım sitelerinden yayınlayan örgüt sosyal medya vasıtasıyla görünür ve toplumsal düzeyde bilinir hale gelmiştir. IŞİD'in Irak'ta toplumsal destek kazanmasında şüphesiz, Sünni Arapların Irak yeniden yapılandırılırken Baas'tan arındırma sürecinde ciddi anlamda baskıya uğraması ve yeni Irak sisteminden dışlanmaları, Maliki iktidarı döneminde bu uygulamaların devam etmesinin etkisi büyüktür. Sünni Arapların tepkisel tutumu IŞİD'e toplumsal

²⁴ IŞİD'in Ağustos 2014'te Kuzey Irak'a yönelik harekât başlattığında ilk elde peşmerge güçleri IŞİD karşısında tutunamamıştır. Konu ile bir analiz için bkz: Özdağ ve Koç (2014). Ardından koalisyon güçlerince hava desteği verilen peşmerge güçleri toparlanmış ve IŞİD'e karşı operasyon başlatmıştır. Bkz: Hürriyet (14.08.2016).

taban kazandırmıştır. Irak'ta tutunum sağlayan örgüte ardından başta yakın çevredeki Müslüman ülkeler olmak üzere yurtdışından binlerce katılım gerçekleşmiştir. (Sandıklı, Semin, Ünal, 2015: 31). IŞİD'in bir diğer etkisi ise hem Irak hem de Suriye'de Sünni muhalefeti bölmeye ve radikalleşmeyi yaygınlaştırması olmuştur. Bu nedenle Dünya kamuoyunda terörist eşittir Sünni Müslüman propagandası güçlenmiştir. IŞİD'in bu bağlamda Türkiye'yi ilgilendiren bir başka boyutu ise PKK'nın uluslararası kamuoyuna seküler bir örgüt olarak kendini pazarlaması, "kadın savaşı/gerilla" algısı ile başta ABD ve Avrupa devletleri olmak üzere dış destek alması ve anılan devletler ile müttefiklik ilişkisi kurmasıdır. Söz konusu durum Türkiye'nin bilhassa Irak ve Suriye'de PKK ile mücadelesini olumsuz etkilemektedir.

IŞİD, Haziran 2014 tarihinde "Hudutları Aşmak" adında bir video yayınlamış ve sözde İslam Devleti/Hilafet Devleti'ni ilan etmiştir. El Adnani, örgütün isminden "Irak" ve "Şam" kelimelerinin de çıkarıldığını, örgütün yeni adının "İslam Devleti" olduğunu belirtmiştir. Sözde halifenin ise Ebu Bekir el-Bağdadi olduğu duyurulmuştur (Morn, 2014). IŞİD lideri Bağdadi 5 Temmuz 2014'de Musul'da Cuma hutbesi vermiştir (Topçu, 2014).

Musul'un denetiminin IŞİD'in eline geçmesi, Irak'ın hem mali hem de insani kaybını ağırlaştırmıştır. IŞİD, Irak ve Suriye'de sözde İslam Devleti'ni ilan etse de, İslamiyet'le bağdaşmayan sayısız eylem gerçekleştirmiş, ağır insan hakları ihlallerine yol açmıştır (Sandıklı, Semin, Ünal, 2015: 33).

IŞİD'in Musul'u kontrol etmesinden sonra kentin kuzeybatısındaki Yezidi nüfusun bulunduğu Sincar'a (Şengal) saldırması ile ABD bölgeye yönelik hava operasyonları düzenlemiştir. Sincar ABD'nin Irak'ta IŞİD ile mücadelesi açısından bir kırılmadır. 4 Ağustos 2014 tarihinde Sincar'ı kontrolüne alan IŞİD'e karşı ABD, 8 Ağustos'ta hava operasyonu düzenlemiştir.

Uluslararası Koalisyon, "IŞİD'i durdurmak, yayılmasını engellemek ve zayıflatmak amacıyla, askeri güç ve taktik stratejisi içeren planı kapsamında, "düzenli hava saldırıları, sahada savaşan güçlerin desteklenmesi, insani yardım ve IŞİD'in ideolojisi, yapılanması ve finans kaynakları ile mücadeleye" başlamıştır (Sandıklı, 2015: 35-36). ABD öncülüğünde meydana gelen koalisyon (İngiltere, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Ürdün, Hollanda, Türkiye vd.) Ağustos 2014 - Kasım 2016 arası 10 binden fazla hava saldırısı düzenlemiştir (Karakaya, 2017: 7). Kasım itibariyle Irak'ta Musul ve diğer önemli kentler ile Suriye'de örgütün başkenti sayılan Rakka, IŞİD'in elinden alınmıştır (Schrader 2017: 124).

Musul dâhil olmak üzere geri alınan yerlere, buralardan kaçmak zorunda olanların dönmesi zordur. Önemli sayıda insan kamplarda zor şartlar altında yaşamaktadır. Bu insanlara ilk ve en büyük yardım Türk Kızılay'ından gelmiştir (Hürriyet, 03.08.2018).

IŞİD'in Türkiye'ye karşı Irak'ta gerçekleştirdiği saldırıları bulunmaktadır. Başika'da bulunan Gedu Üs Bölgesi'nde konuşlanan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) unsurları IŞİD tarafından defalarca füze saldırılarıyla hedef alınmıştır (Yeşiltaş vd, 2016: 33). Türkiye bu saldırılara fırtına obüsleri, havan topları ve topçu bataryalarını

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

etkin bir şekilde kullanarak "misliyle karşılık" vermiştir. Türkiye aynı zamanda sınırlarını IŞİD'den temizlemek maksadıyla düzenli olarak çeşitli önlemler almaktadır. Bu bağlamda yalnızca Ocak-Mart 2016 arasında 487 DAIŞ hedefi vurulmuş, en az 86 terörist etkisiz hale getirilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Bilgi Notu, 06.05.2016). Ancak IŞİD'in Türkiye'ye yönelik en büyük tehdidinin, Türkiye'de gerçekleştirdiği bombalı saldırılar olduğu söylenebilir. Bu saldırılarda, 155 sivil ve 3 güvenlik mensubu hayatını kaybetmiş, bine yakın kişi ise yaralanmıştır (Yeşiltaş vd., 2016: 34). Türkiye, Irak'ta IŞİD ile mücadele ederken aynı zamanda PKK ile de mücadele etmekte ve bu örgütün zemin kazanımını minimize etmeye çalışmaktadır. Bu yöndeki çabalar yukarıda anlatıldığı için tekrarlanmayacaktır. IŞİD ile mücadele Irak'tan Suriye'ye doğru kaymış, burada yine IŞİD ile mücadele görüntüsü altında PKK'nın Suriye yapılanmasının dengelenmesi gerekmiştir.

IŞİD'in FETÖ ile dirsek teması Musul'un işgali sırasında iyive açığa çıkmıştır. IŞİD, Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'na girmiş ve 49 çalışanını kaçırmış ancak hemen yakınındaki Gülen okulunun öğretmenlerine dokunmamıştır. Bu öğretmenler, Musul'un işgal edilmesinden 11 gün sonra, sorunsuz bir şekilde okulu terk etmişlerdir. Hatta okulun kasasındaki 72 bin dolarla çıkabilmişlerdir. Daha sonraki süreçte FETÖ, okulunu 7 ay süre ile daha açık tutmuştur. FETÖ'nün gittiği yerlerdeki ileri gelenlerin çocuklarını öğrenci yapması burada da işlerine yaramıştır. IŞİD'in bölgedeki önemli ismi Ebu Müslim'in oğlunun bu okullarda okuduğu bilinmektedir (Çetin, 2016: 10).

Irak hükümetinin 2017'de IŞİD'in yenilgiye uğratıldığını duyurmasının ardından Kerkük dışındaki Irak şehirlerinde IŞİD saldırılarında düşüş yaşanmıştır. IKBY'nin 2017 bağımsızlık referandumunun ardından Irak Ordusu'nun kenti geri alma operasyonu devam ederken, PKK'nın Kerkük'ü savunma bahanesiyle sokaklara indiği gözlemlenmiştir. 2016'da Kerkük'ün Dakuk ilçesinde temsilcilik açan ve birkaç ay önce KDP tarafından Süleymaniye'deki ofisleri kapatılan PKK'nın Irak'taki siyasi ayağı Tevgera Azadi'nin, Kerkük'te "öz yönetim" kurulması için 25 üyeli bir meclis oluşturduğu iddia edilmiştir (Duman ve Alaca, 2019).

Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde PKK'ya karşı yürüttüğü Pençe 1 ve Pençe 2 askeri operasyonları nedeniyle PKK'nın IKBY ve özellikle KDP ile ilişkileri oldukça gerilmiştir. Türk diplomatın Erbil'de hayatını kaybettiği saldırının arkasından PKK'nın çıkması ve Ankara'nın PKK'ya yönelik operasyonları, KDP-PKK gerginliğini derinleştirmiştir (Duman ve Alaca, 2019). PKK ile IKBY'nin silahlı çatışmaya girmesi beklenmemekle beraber zaten böyle bir gücü de yoktur. Örgüt Irak'ın kuzeyinde güçlü bir aktör olarak varlığını sürdürmektedir.

4.4. Ticaret

Uluslararası Enerji Ajansı'na (UEA) göre Kuzey Irak'ın 4 milyar varillik bir petrol rezervi bulunmaktadır. Birçok enerji şirketi bölgede faaliyettedir. Bölgeden çıkarılan petrol Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı ve karayolu ile tanker kamyonları vasıtasıyla Türkiye'ye gönderilmekte ve buradan uluslararası piyasaya sunulmaktadır. Ticaretle ilgili asıl sorun bölgenin söz konusu hidro-karbon kaynaklarından elde edilen gelirin merkezi Irak yönetimi ile IKBY arasında paylaşımına dairdir. Mevcut Irak

Anayasasının 111. Maddesi uyarınca Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır (ORSAM, t.y.: 30). 112. Maddede ise bu kaynakların kullanımının ne şekilde olacağı düzenlenmiştir. Şöyle ki:

“Federal hükümet, mevcut yatlardan çıkartılan petrol ve doğal gaz yönetimini bölgesel hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapar. Elde edilen gelir ülkenin tama-mında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılır. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir. Federal hükümet ile petrol üreten bölge ve vilayet hükümetleri bir araya gelerek, Irak milletine en fazla yarar sağlayacak şekilde, mevcut en ileri pazarlama ve yatırım ilkeleri ile teknolojisini kullanarak petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin ederler” (ORSAM, t.y: 31).

Bu meyanda Erbil yönetimi, 2005 Irak Anayasası'na göre, bölgedeki eski kaynakların Bağdat ile ortaklaşa işletileceğini, ancak yeni keşfedilen/keşfedilecek rezervlerden elde edilecek gelirin ise sadece kendisine ait olduğunu belirtmektedir (Tüysüzoğlu, 2015: 85). Merkezi Yönetim ise bölgesel yönetimin kendisinden izin almadan diğer ülkelerle ya da şirketlerle imzaladığı anlaşmaların geçersiz olacağını bildirmiştir (Şahin, 2013).

Merkezi yönetim ile IKBY arasında bu anlaşmazlık IKBY ile Bağdat'ın itirazlarına karşın enerji alanında işbirliği yapan Türkiye'yi de zorlayan bir gelişme olmuştur. Federal hükümet, Türkiye'yi cezalandırabilmek için Türk şirketlerinin Irak'ın diğer bölgelerinde elde ettiği imtiyazları iptal edebileceğini belirtmiş ve Ankara ile Bağdat arasında karşılıklı suçlamalar ile tırmanan bir gerginlik de yaşanmıştır (Tüysüzoğlu, 2015: 85).

Kuzey Irak ve Türkiye petrol dışında yıllık yaklaşık 2,5 milyar dolar ticaret hacmine sahiptir. Kuzey Irak piyasasında satılan malların %50'sini Türk malları, üstelik bu malların büyük çoğunluğunu temel tüketim ve ihtiyaç ürünleri oluşturmaktadır. Ayrıca Kuzey Irak'ta yatırım yapan yabancı ülkeler arasında Türkiye ilk 5 arasında yer almaktadır. Habur sınır kapısı da aktif bir ticaret aksıdır (Kulaklı, 2017).

Bu bağlamda bölgede bulunan FETÖ bağlantılarının sermayeleri ve bağlantıları Türkiye'nin ticari ve ekonomik ilişkilerine zarar verebilir. Bu konuda en az eğitim kurumları kadar hassasiyet gösterilmelidir.

4.5. Bağdat'la İlişkiler ve Bağımsızlık

Türkiye açısından sınırlarında bağımsız bir Kürt devletinin kurulması endişe verici bir durumdur. Irak'ın kuzeyinde yaşanan güç boşluğunun Kürtlerce doldurulması ve konjonktürün sağladığı kontrol gücü; Bağdat ile ilişkilerin koparılabilirliği algısını oluşturmuştur. Bölgede uzun yıllardır süren bir Kürt hareketi (leri) bulunmaktadır. Arap Baharı ve IŞİD'le mücadele sırasında Batı kamuoyundan

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

aldıkları olumlu imajı değerlendirmek isteyen Kürt Yönetimi bağımsızlık için halkoylamasına gitmiştir.

2005 yılında çeşitli sivil toplum kuruluşlarının eli ile bir benzeri yapılan halkoylaması şimdi bölgesel yönetim eli ile ve daha resmi bir şekilde gerçekleşmiştir. Tüm uluslararası baskılara rağmen Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başkanı Mesut Barzani 25 Eylül 2017 tarihinde bağımsızlık referandumunun yapılmasını ısrarla devam ettirdi. Yapılacak referandumun bağlayıcı olmadığını ilan etmiş ise de, bu referandum uluslararası ve bölgesel çapta kabul görmemiştir. ABD, Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği referandumu reddeden uluslararası güçlerin başında gelmiştir. Bu güçler, IKBY'nin referandum kararını gözden geçirmesi ya da ertelemesi yönünde telkinde bulunmuştu. Bölgesel güçler (İran ve Türkiye) ise, konu hakkında daha sert ve güçlü bir tutum sergileyerek, referandumun ilanına cevap olarak birtakım ekonomik, güvenlik ve diplomatik yaptırımlar uygulamışlardır (Aljumaily, 2017: 1). Halkoylaması federal hükümet ile bölge hükümeti arasında büyük çapta bölgesel boyutlu ve tehlikeli bir iç krize neden olmuştur.

Halkoylaması 25 Eylül'de gerçekleştirilmiştir. IKBY Yüksek Seçim Kurulu referandumun başarılı geçtiğini, Kürtlerin Irak'tan ayrılmayı desteklediğini, "Evet" oylarının %92, "Hayır" oylarının ise yaklaşık %7 olduğunu açıklamıştır (Hürriyet, 25.09.2017).

Federal hükümetin ve Başbakan Haydar el-Abadi'nin tepkisi referandum sonuçlarının iptali, anayasa çerçevesinde diyaloga girilmesi talebi ve referandum sonuçlarını tartışmayacağı yönünde olmuştur. Kürt tarafı ise referandumdan dönüp olmadığını ileri sürmüştür.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kuzey Irak'taki referandumla ilgili bütün adımların atılacağını belirterek, "Bir gece ansızın gelebiliriz" demiştir. İran Kuzey Irak sınırını kapatmış, Şam da referandumu reddettiğini açıklamıştır (Deutsche Welle Türkçe, 25.09.2017). Referandum öncesi MGK,

"Türkiye'nin yanı sıra, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, uluslararası toplum ve Irak merkezi hükümetinin de kabul etmediği bu yanlışta ısrar edilmesi halinde, Kuzey Irak'la birlikte bölgemizin tamamına zarar verecek vahim sonuçların ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğu ifade edilmiştir. Tüm ikazlarımıza rağmen bu referandumun yapılması halinde Türkiye, ikili ve uluslararası anlaşmalardan doğan haklarını mahfuz tutar."

Sözleri ile Bölgesel Yönetimi uyarmıştır (Deutsche Welle Türkçe, 22.09.2017). Türkiye'nin bu referandumu kabul etmeyeceği açıktır, ancak ekonomik yaptırımlar dışında bir müdahalede bulunacağı düşük bir ihtimaldir.

SONUÇ

Kuzey Irak, Türkiye için ticari, sosyal, stratejik ve güvenlik açılarından önemli bir coğrafyadır. Uzun yıllardır mücadele ettiği ayrılıkçı akımlar için bir üs olması, yine bu akımların da dahil olduğu süreç içerisinde Irak'ın toprak bütünlüğünün bozularak

bir devletleşme çabasının varlığı; bölgede bulunan Türkmen varlığı; bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolü üzerindeki çekişme vs. bu önemi sağlayan unsurlardır.

Türkiye için ciddi bir dönüm noktası olan 15 Temmuz darbe girişimi Türkiye'nin hem iç hem de dış politikalarında önemli sonuçlar doğurmuştur. Darbenin düzenleyicisi FETÖ'nün uluslararası bağları, bu örgütle uluslararası bir mücadele stratejisi gerektirmiştir. Ayrıca bu örgütün sahip olduğu imkanları Türkiye'nin aleyhine kullanması yine çeşitli ülkelerle ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştur.

PKK ve IŞİD (DAEŞ)'in bölgedeki faaliyetlerinden zaten rahatsız olan Türkiye Kuzey Irak'ta hem Bölgesel Yönetim hem de Bağdat ile bu örgütlerle mücadele bağlamında ilişkiler geliştirmektedir. FETÖ bileşeninin bu denkleme eklenmesi yeni sorunlara sebep olmuştur. Türkiye bu süreci dünyanın diğer bölgelerine göre Kuzey Irak'ta daha sorunsuz geçirmiştir. Ancak özellikle FETÖ'nün bağlantıları aracılığıyla bölgedeki ilişkileri germe potansiyeli hem niyet hem de kapasite olarak devam etmektedir.

Bölgede Etnik teröre dayalı bir örgüt olan PKK, dinsel motiflere dayanan IŞİD ve FETÖ gibi örgütler bulunmaktadır. PKK'da Öcalan ve FETÖ'de Fetullah Gülen figürleri lider kültüne birer örnek olarak ortaya konabilmekteyken; mesianik özellikleri IŞİD ve FETÖ'yü benzeştirmektedir. Her üç Örgüt de Türkiye'yi hedef tahtasına koymuş durumdadır. IŞİD, devlet olma iddiasında devlet benzeri bir örgüt hali ile Kuzey Irak'taki bağımsız olmaya çalışan bölgesel yönetim ile benzerlikler göstermektedir. Ancak tabii ki Bölgesel Yönetimin anayasal ve meşru bir statüde olduğunu unutmadan. FETÖ ise yeni bir devlet kurma yerine var olan yapıya sızıp, onu dönüştürüp ele geçirmeyi hedeflemiştir üstelik sadece Türkiye'de değil faaliyet gösterdiği neredeyse her ülkede benzer çabalar içerisindedir.

15 Temmuz darbe girişimi başarısız olmasına ve örgütün karanlık yüzü meydana çıkmasına rağmen dünyanın birçok ülkesinde kendine yer bulabilmektedir. Kurmuş olduğu ağlar vasıtasıyla Türkiye aleyhine faaliyet içerisindedir. Kuzey Irak da bundan farklı durumda değildir. Kuzey Irak yönetiminde bulunanlarla kurmuş oldukları yakın ilişki, Türkiye'nin taleplerine rağmen uzun bir süre okul ve kurumlarının kapatılmaması, örgütün elemanlarına pasaport, oturum izni gibi desteklerin üst seviyede verilmesini sağlamıştır.

Bölge ile ilişkileri gerginleştiren en önemli unsur Bölgesel Yönetimin bağımsızlık ilanı için gerçekleştirdiği Halkoylaması süreci olmuştur. Bu sorun uluslararası kamuoyunun baskısı ile şimdilik ötelenmiştir ancak Türkiye için ciddi bir tehdit unsuru olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin silahlı bir müdahalesinin olması uzak bir ihtimal olsa da mümkünat dairesindedir.

KAYNAKÇA

- A HABER (2017), "Başbakan Erbil'deki FETÖ Okullarının Kapatılmasına Teşekkür Etti", **A Haber**, 08 Ocak, <http://www.ahaber.com.tr/webtv/gundem/basbakan-erbildeki-feto-okullarinin-kapatilmasina-tesekkur-etti>, (Erişim Tarihi: 19.07.2019).
- ABAYHAN, Y. (2017), " Bir "Cemaat" Terör Örgütüne Nasıl Dönüştü? Gülen Cemaati'nin Eski Grup Üyelerinin Anlatımına Dayalı Değerlendirilmesi", **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl: 22, Sayı: 87, Yaz.
- AĞKAYA, O. (2017), "Yeni Terörizm Kavramı ve Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Yeri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 10, S. 54.
- AKDEVELİOĞLU, A. ve KÜRKCÜOĞLU, Ö. (2003), "Orta Doğu'yla İlişkiler", içinde Baskın Oran (Edt), **Türk Dış Politikası: 1919-1980**, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- AKMAN, B. (2019), "Türkiye'nin IŞİD'e Karşı Mücadelesi Sonuç Verse De Uzun Vadeli Sorunlar Devam Ediyor", **BBC Türkçe**, 20.03.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47637933> (Erişim Tarihi: 20.08.2019).
- ALJAZEERA TÜRK (2014), "PYD lideri Ankara'da", **Aljazeera Turk**, 04 Ekim, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/pyd-lideri-ankarada> (Erişim tarihi: 12.08.2019).
- ALJUMAILY, A. Y. C. (2017), "IKBY Referandumu Ve Bağdat Hükümetinin Krizi Yönetmesi", **ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi**, No: 66, Aralık.
- ALTUN, F. (2018), "FETÖ ve PKK'nın Propaganda Stratejileri", içinde Fahrettin Altun ve Hasan Basri Yalçın (Edt.), **Terörün Kökenleri ve Terörle mücadele Stratejisi**, İstanbul: SETA Yayınları.
- ARANNEWS (2016), "Kurdish Response to Turkish Coup Attempt", **Aranews**, 16.07.2016, <http://aranews.net/2016/07/kurdish-response-to-turkish-coup-attempt/>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).
- BAKIR, B. ve DURUKAN, N. (2008), "Gülen'in Üniversitesi İçin Erbil'e AKP Akını", **Milliyet**, 23 Kasım, <http://www.milliyet.com.tr/akp-den-cikarma-siyaset-1019604/>, (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- BAYRAKLI, E. (2017), "FETÖ'nün Örgütsel Kronolojisi" (ed.) Enes Bayraklı; Ufuk Ulutaş, **FETÖ'nün Anatomisi**, İstanbul: SETA Yayınları.
- BBC Türkçe (2014), "Dokuz Soruda: Türkiye Sokaklarında Kobani Gerilimi", **BBC Türkçe**, 10 Ekim, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141010_dokuzsoruda_kobani_eylemleri; (Erişim tarihi: 12.08.2019).
- BLAIR, A. ve CURTIS, S. (2009), **International Politics: An Introductory Guide**, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- BOZARSLAN, M. (2016), "Gülen Cemaati Irak Kürt Yönetimi İçin Tehdit Olur mu?", **Amerika'nın Sesi**, 09 Ağustos, <https://www.amerikaninsesi.com/a/gulen->

- cemaati-irak-kurt-yonetimi-icin-tehdit-olur-mu/3457271.html, (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- BÖLÜKBAŞ, Ö. Ö. ve ATEŞ, D. (2014), "Uluslararası İlişkiler Kuramında Silahlı Grupları Kavramlarla Açıklama", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 32.
- BURCHILL S., vd, (2013), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul: Küre Yayınları.
- BÜYÜKKARA, M. A., vd. (2017), **Gülen Yapılanması: 15 Temmuz Giden Süreçte FETÖ'nün Analizi ve Tavsiyeler**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- CNN Türk (22.11.2008), "Kuzey Irak'ta Türk üniversitesi açıldı", **CNN Türk**, <https://www.cnnturk.com/2008/dunya/11/22/kuzey.irakta.turk.universitesi.acildi/501703.0/index.html>, (Erişim Tarihi: 23.09.2019).
- CNN Türk (08.10.2014), "Barzani, Peşmergenin Kobani'ye Geçişi İçin Türkiye'den İzin İstediyi", **CNN Türk**, 08 Ekim, <http://www.cnnturk.com/video/dunya/barzani-pesmergenin-kobaniye-gecisi-icin-turkiyeden-izin-istedi> (Erişim tarihi: 12.08.2019).
- CNN Türk (15.03.2014), "Kuzey Irak Yönetiminden Gülen Okulları Açıklaması", **CNN Türk**, 15 Mart, <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/kuzey-irak-yonetiminden-gulen-okullari-aciklamasi>, (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- CNN Türk (16.03. 2014) "Erdoğan: Artık Türkçe Olimpiyatları Bitti, O Defter Kapandı", **CNN Türk**, 16 Mart, <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/erdogan-artik-turkce-olimpiyatlari-bitti-o-defter-kapandi>, (Erişim Tarihi: 16.07.2019)
- CUMHURİYET (1992), "Irak'ta PKK-Peşmerge Savaşı", **Cumhuriyet**, 06 Ekim.
- ÇAKIR, R. (2013), "Gülen Cemaati 19 Yıldır Irak Kürdistanı'na Hizmet Götürüyor", **Vatan**, 23 Ocak, <http://www.gazetevatan.com/rusen-cakir-508450-yazar-yazisi-gulen-cemaati-19-yildir-irak-kurdistani-na-hizmet-goturuyor/>, (Erişim Tarihi: 14.08.2019)
- ÇAMLİBEL, C. (2016), "Aydın Selcen: Aksiyon Başlarsa Eldekinden Olabiliriz", **Hürriyet**, 31 Ağustos, <http://www.hurriyet.com.tr/aydin-selcen-aksiyon-baslarsa-eldekinden-olabiliriz-40263631>, (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- ÇETİN, Ç. (2016), "Sapkın Vaiz'in Darbe Kalkışması", **ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi**, no. 47, Ağustos.
- DEMİR, H. (2019), **Radikal/Yıkıcı Kült Gruplar: Kavram Ve Teorik Bir Çerçeve**, TEPAV Değerlendirme Notu, Şubat.
- DEMİR, H. (2018), **Gülen Örgütü: Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi**, Ankara: Ay Yayınları.
- DEMİR, H., GÖREN, S. ve CAN, M. E. (2017), "FETÖ'nün Emniyet Yapılanması", **Anadolu Ajansı**, 28.01.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/fetonun-emniyet-yapilanmasi/736835> (Erişim Tarihi: 21.08.2019)
- DEMİR, V. (2016), "Devlet Eliyle 'Yumuşak Güç' Olmaz", **Yarına Bakış**, 20 Haziran.

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

- DEUTSCHE WELLE TÜRKÇE, (22.09.2017), "MGK'dan Kuzey Irak yönetimine uyarı", **Deutsche Welle Türkçe**, 22.09.2017, <https://www.dw.com/tr/mgkdan-kuzey-irak-y%C3%B6netimine-uyar%C4%B1/a-40648678> (Erişim Tarihi: 21.08.2019).
- DEUTSCHE WELLE TÜRKÇE, (25.09.2017), "Erdoğan'dan Kuzey Irak'a mesaj: Bir gece ansızın gelebiliriz", **Deutsche Welle Türkçe**, 25.09.2017, <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fandan-kuzey-iraka-mesaj-bir-gece-ans%C4%B1z%C4%B1n-gelebiliriz/a-40673632> (21.08.2019).
- DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI (2016), **Dini İstismar Hareketi: FETÖ/PDY Olağanüstü Din Şûrası Kararları**, Ankara: TDV.
- DUMAN, B. ve ALACA, M. (2019), "Kerkük'te Süreç Nereye Gidiyor?", **Orsam**, 09.08.2019, <https://orsam.org.tr/tr/kerkukte-surec-nereye-gidiyor/> (Erişim Tarihi: 21.08.2019).
- ERKMEN, S. (2015), "İç Etkenler Açısından Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Dönüşümü", **Bilig**, Kış, Sayı: 72.
- GÜLER, K. (2011), "Kuzey Irak'ta Taçlanan Okullar", **haber7.com**, 22.12.2011, <http://www.haber7.com/egitim/haber/821103-kuzey-irakta-taclanan-okullar>, (Erişim Tarihi: 14.08.2019).
- HABER7 (2010), "Erbil'de Işık Üniversitesi'nin Temeli Atıldı", **haber7.com**, 09 Aralık, <http://www.haber7.com/egitim/haber/659329-erbilde-isik-universitesinin-temeli-atildi>, (Erişim Tarihi, 14.08.2019).
- http://www.darphane.gov.tr/tr/old_products.php?parent_id=197&content_id=200#content.php?parent_id=197&content_id=200, (Erişim Tarihi: 14.07.2017).
- <https://twitter.com/SafeenDizayee/status/754312112055484416>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).
- <https://www.facebook.com/fezalar.org/>, (Erişim Tarihi: 16.06.2017).
- <https://www.facebook.com/KIRKUKCAGGIRLSCOLLEGE/>, (Erişim Tarihi: 23.09.2019).
- HÜRRİYET (07.08.2016), "Kuzey Irak'taki FETÖ Okulları için Kritik Karar", **Hürriyet**, 07 Ağustos, <http://www.hurriyet.com.tr/kuzey-iraktaki-feto-okullari-icin-kritik-karar-40183943>, (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- HÜRRİYET (14.08. 2016) "Barzani Güçleri Irak'ta da IŞİD'e Operasyon Başlattı", **Hürriyet**, 14.08.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/barzani-gucleri-irakta-da-icide-operasyon-baslatti-40193372>, (Erişim Tarihi: 20.06.2017).
- HÜRRİYET (2014), "Bakanlar Kurulu Terör Örgütleri Listesini Güncelledi", **Hürriyet**, 19.06. 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/bakanlar-kurulu-teror-orgutleri-listesini-guncelledi-26634556> (Erişim tarihi: 17.08.2019).
- HÜRRİYET (24.08.2016), "Mesud Barzani TBMM'de", **Hürriyet**, 24 Ağustos, <http://www.hurriyet.com.tr/mesud-barzani-tbmmde-40207127>, (Erişim Tarihi, 13.06.2019).
- HÜRRİYET, (03.08.2018), "Musul, DEAŞ'tan Temizlendi Ama 1 Milyon Kişi Evlerine Dönemedi", **Hürriyet**, 03.08.2018, <http://www.hurriyet.com.tr/musul-deastan-temizlendi-ama-1-milyon-kisi-ev-40917108> (Erişim Tarihi: 21.08.2019).

- HÜRRİYET, (24.12.2016), "PKK'yı uyardı: Sincar'dan çıkmazlarsa müdahale ederiz", Hürriyet, 24 Aralık, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/barzaniden-pkkyason-uyari-gerekirse-guc-kullaniriz-40316242> (Erişim tarihi: 16.08.2019).
- HÜRRİYET, (25.04.2017), "Sincar'daki terör hedefleri böyle vuruldu", Hürriyet, 25.04.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-sincar-boyle-vuruldu-40437871>, (Erişim Tarihi: 20.08.2019).
- HÜRRİYET, (25.09.2017), "Son dakika... Kuzey Irak referandumundan ilk sonuçlar", Hürriyet, 25.09.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-kuzey-irak-referandumundan-ilk-sonuclar-40590142>
- KARAGÜL, S. ve ÖZKAN, M. F. (2015), "Bilgi Teknolojileri Ve Uluslararası İlişkilerde Fırsat-Tehdit Paradoksu", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1.
- KARAKAYA, İ. (2017), "Türkiye'nin IŞİD ile Mücadele Politikası", **Quo Vadis Türkiye: Medeniyetler Düzeyinde Ekonomik, Siyasal, Sosyal ve Güvenlik Boyutları İle Türkiye'nin Gelecekteki Konumu**, Bursa: TESAM II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 1-2 Kasım.
- KARAMAN, G. (2018), "15 Temmuz'a Giden Süreç ve FETÖ Üzerine Düşünceler", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 71, Haziran.
- KASAPOĞLU, Ç. (2016), "Bazı Ülkeler Gülen Okullarını Kapatmaya Neden Direniyor?", **BBC Türkçe**, 02.08.2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36950705>, (Erişim Tarihi: 14.07.2019)
- KEKEVİ, S. ve KILIÇOĞLU, G. (2010), "Küreselleşme Çağında Egemenlik: Kavramlar Ve Olgular", **VII. Kamu Yönetimi Forumu: Küreselleşme Karşısında Kamu Yönetimi Bildiriler Kitabı**, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- KLIESCH, C. (2009), " 'In the end, non-state actors have little ability to affect international relations.' Discuss", https://antipattern.net/file_download/125/In+the+end+non-state+actors+have+little+ability+to+affect+international+relations.pdf. (çevrimiçi 07.09.2019)
- KRG CABINET (2016), "Prime Minister Barzani's Statement on the Failed Military Coup in Turkey", <http://cabinet.gov.krd/a/d.aspx?s=040000&l=12&a=54735>, (Erişim Tarihi, 13.06.2019).
- KULAKLI, G. (2017), "Türkiye'nin Kuzey Irak'a Muhtemel Yaptırımları", **Stratejik Ortak**, 27.09.2017, <https://www.stratejikortak.com/2017/09/turkiyenin-ikby-yaptirimlari.html>
- KURDISTAN24 (2016), "Barzani'den bombalanan TBMM'ye ziyaret", **Kurdistan24**, 24 Ağustos, <http://www.kurdistan24.net/tr/news/781a2ad7-5004-4e1e-9aa5-3565901182e3/Barzani%E2%80%99den-bombalanan-TBMM%E2%80%99ye-ziyaret>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).
- MEJDOUB, K. ve Yıldız, H. (2019), "İSİPAB'dan FETÖ'ye karşı Türkiye ile iş birliği çağrısı", **Anadolu Ajansı**, 13 Mart, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/>

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

- [isipabdan-fetoye-karsi-turkiye-ile-is-birligi-cagrisi/1417506](http://www.milliyet.com.tr/ismabdan-fetoye-karsi-turkiye-ile-is-birligi-cagrisi/1417506) (Erişim Tarihi: 14.06.2019)
- MİLLİYET (2014), "Peşmerge 'Biji Serok Obama' Sloganları İle Karşılandı" **Milliyet**, 29 Ekim, <http://www.milliyet.com.tr/pesmerge-biji-serok-obama-dunya/detay/1962085/default.htm>; (Erişim tarihi: 12.08.2019).
- MİLLİYET (2016), "Kuzey Irak'taki FETÖ Okulları İçin Kritik Karar", **Milliyet**, 07 Ağustos, <http://www.milliyet.com.tr/kuzey-irak-taki-feto-okullari-icin-dunya-2290739/>, (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- MİLLİYET (2017), "TSK Sabaha Karşı Duyurdu! PKK'ya Hava Harekâtı!", **Milliyet**, 25 Nisan, <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-haberi-tsk-sincar-i-gundem-2438569/>, (Erişim Tarihi: 20.08.2019).
- MORIN, A. Ç. (2014), "İŞİD hilafet ilan etti", **Hürriyet**, 30.06.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/isid-hilafet-ilan-etti-26708908>, (Erişim Tarihi: 19.08.2019)
- NERİNA AZAD (2016), "15 Temmuz'da Türkiye'de darbe yapılırken Süleymaniye'de halaylar çekiliyordu", **Nerinaazad**, 27 Temmuz 2016, <http://www.nerinaazad.net/news/life/politics/15-temmuzda-turkiyede-darbe-yapilirken-suleymaniyyede-halaylar-cekiliyordu> (Erişim Tarihi, 13.06.2019).
- NTV (2015), "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan "çözüm süreci" Açıklaması", **NTV**, 28 Mayıs, http://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-cozum-sureci-aciklamasi,TPgK0zP_gUKKatDInNOFwW, (Erişim Tarihi: 16.08.2019).
- NTV (2016), "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Barzani'yi Kabul Etti", **NTV**, 23 Ağustos, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-barzaniyi-kabul-etti,Sy-Qx0dpKEGLaSoSguh3vw>, (Erişim Tarihi, 13.06.2019).
- NYE, J. S., Jr. (2017), **Yumuşak Güç**, çev. Rayhan İnan- Aydın, Ankara: BB101 Yayınları.
- OĞUZLU, T. (2008), "Turkey's Northern Iraq Policy: Competing Perspectives", **Insight Turkey**, Vol. 10, No. 3.
- ORSAM (t.y.), Irak Anayasası Türkçe Çeviri Metni, Ankara.
- ÖLÇEKÇİ, H. (2018), "15 Temmuz Öncesi Fetö Medyasında Psikolojik Savaş Gazeteciliği", **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1.
- ÖZDAĞ, Ü. ve KOÇ, Ş. B. (2014), "İŞİD Güçleri Peşmergeleri Neden Kolaylıkla Yendi?", **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, 11.08.2014, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/irak/2014/08/11/7733/isid-gucleri-pesmergeleri-neden-kolaylikla-yendi>, (Erişim Tarihi: 20.08.2019).
- PARTİYA DEMOKRAT A KURDİSTANÊ (2017b), "Nêçîrvan Barzanî û Erdogan Rewş Şingalê û Navçeyê Gotûbêj Kirin", **Partiya Demokrat a Kurdistanê**, 29.04.2017, <http://www.kdp.info/a/d.aspx?s=040000&l=16&a=100194>, (Erişim Tarihi: 20.08.2019).
- PARTİYA DEMOKRAT A KURDİSTANÊ, (2017), "PDK: Em Tawanên PKKê Li Rojava Şermezar Dikin...Demildest Ji Başûr Derkevin", **Partiya Demokrat a Kurdistanê**, 15 Mart,

- <http://www.kdp.info/a/d.aspx?s=040000&l=16&a=99282>, (Erişim Tarihi: 19.08.2019).
- POLİS AKADEMİSİ BAŞKANLIĞI (2017), **Yeni Nesil Terör: FETÖ'nün Analizi- FETÖ Çalıştay Raporu**, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- RADİKAL (2015), "KCK: Silah Bırakma İradesi Bize Ait ", **Radikal**, 12 Haziran, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/kck-silah-birakma-iradesi-bize-ait-1378056/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2019).
- ROSEDALE, H. L. ve LANGONE, M. D. (2015), "On Using The Term 'Cult'", **ICSA Today**, Vol. 6, No. 3, pp. 4-6, <https://www.icsahome.com/articles/onusingtermcult>
- RUDAW (2016), "Erbil'den Gülen Okulları Kararı", **Rudaw**, 21 Ağustos, <http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/210820168>, (Erişim Tarihi:14.08.2019).
- SABAH (01.12.2016), "Asya Parlamenterler Asamblesi FETÖ'yü 'terör örgütü' olarak kabul etti", **Sabah**, 01 Aralık, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/12/01/asya-parlamenterler-asamblesi-fetoyu-terror-orgutu-olarak-kabul-etti> (Erişim Tarihi: 14.06.2019)
- SABAH (23.08.2016), "Cumhurbaşkanı Erdoğan Mesut Barzani'yi kabul etti", **Sabah**, 23 Ağustos, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/08/23/cumhurbaskani-erdogan-mesut-barzaniyi-kabul-etti-1471968305>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).
- SANDIKLI, A. (2015), **Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği**, İstanbul: BİLGESAM Yayınları.
- SANDIKLI, A., SEMİN, A. ve ÜNAL, B. (2015), **Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri**, İstanbul: BİLGESAM Yayınları.
- SCHRADER, C. (2017), **Islamic State: The New Reign of Terror**, New Delhi: Alpha Editions.
- SÖZCÜ (2014), "HDP'den Sokağa Çıkın Çağrısı", **Sözcü**, 06 Ekim, <http://www.sozcu.com.tr/2014/gundem/hdpden-sokaga-cikin-cagrısı-616555/> (Erişim tarihi: 12.08.2019).
- STRATTON, T. (2008), "Power Failure: The Diffusion of State Power in International Relations," **Infinity Journal**, Vol. I, No. I.
- ŞAHİN, H. (2013), "Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ve Enerji", **Süreç Analiz**, 22 Temmuz 2013, <http://www.surecanaliz.org/makale/irak-kurt-bolgesel-yonetimi-ve-enerji>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y), **T.C. Dışişleri Bakanlığı Bilgi Notu**, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa, (Erişim tarihi: 06.08.2019).
- TOPÇU, G. (2014), "IŞİD lideri Bağdadi Musul'da hutbe verdi", **Anadolu Ajansı**, 05.07.2014, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isid-lideri-bagdadi-musulda-hutbe-verdi/145100> (Erişim Tarihi: 21.08.2019)

15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

- TRT HABER (2014), "Türkiye Girmesin Diyen PYD'dir", **TRT Haber**, 10 Ekim, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-girmesin-diyen-pyddir-147243.html>; (Erişim tarihi: 12.08.2019).
- TRT HABER (2016), "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mesut Barzani'yi kabul etti", **TRT Haber**, 23 Ağustos, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-mesut-barzaniyi-kabul-etti-267770.html>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).
- Türkçe Olimpiyatları-@turkceder Sosyal Medya Sayfası, <https://tr.facebook.com/turkceder/>, (Erişim Tarihi, 16.06.2017).
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI (23.08.2016), "Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Barzani Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde", Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 23 Ağustos, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/51037/irak-kurt-bolgesel-yonetimi-baskani-barzani-cumhurbaskanligi-kulliyesinde.html>, (Erişim Tarihi: 19.08.2019).
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI (26.04.2016), "AKPM'nin Kararı Siyasidir, Bunu Tanımıyoruz", **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, 26 Nisan, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/74919/akpmnin-karari-siyasidir-bunu-tanimiyoruz.html>, (Erişim Tarihi: 19.08.2019).
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI (28.04.2017), "Cumhurbaşkanı Erdoğan, İKBY Başbakanı Barzani'yi Kabul Etti", **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı**, 28.04.2017, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/74996/cumhurbaskani-erdogan-ikby-basbakani-barzaniyi-kabul-etti.html>, (Erişim Tarihi: 19.08.2019).
- TÜYSÜZOĞLU, G. (2015), "Kürdistan Bölgesel Yönetimi: Rantçı Devlet Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 12, Sayı 47, s. 73-98.
- UĞUR, F. (2018), "Özbekistan Darbecisi FETÖ'cüler Gelecek Yıl Serbest", **Türkiye**, 13.03.2018, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/kuat-ugur/601180.aspx> (Erişim Tarihi: 16.07.2019).
- VIOTTI, P.R and KAUPPI, M.V. (2014), **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti**, Ankara: Nobel.
- VOA (2016), "Exclusive: Kurdish PM Says Mosul Operation Still in 'Planning Stage'", **VOA**, 24 Temmuz, <https://www.voanews.com/a/exclusive-kurdish-prime-minister-mosul-operation-planning-stage/3432751.html>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).
- YENİ ÖZGÜR POLİTİKA (2016), "HPG: Kimsenin gücü bizi Şengal'den Çıkarmaya Yetmez", **Yeni Özgür Politika**, 26.12.2016
- YENİ ÖZGÜR POLİTİKA (2017), "Şengal Yönetimi: PKK çıkmayacak", **Yeni Özgür Politika**, 09.05.2017.
- YENİ ŞAFAK (10.10.2016), "FETÖ'nün Okulları Barzani'ye Geçti", **Yeni Şafak**, 10 Ekim, <http://www.yenisafak.com/dunya/fetonun-okullari-barzaniye-gecti-2544796>, (Erişim Tarihi: 14.08.2019).

- YENİ ŞAFAK (19.10.2016), "İslam İşbirliği Teşkilatı FETÖ'yü 'terör örgütü' ilan etti", **Yeni Şafak**, 19 Ekim 2016, <https://www.yenisafak.com/video-galeri/dunya/islam-isbirligi-teskilati-fetoyu-teror-orgutu-ilan-etti-2112944>
- YENİ ŞAFAK (2014), "Kobani Kuşatması ve Olaylar Aslında Neyin Sınırı?", **Yeni Şafak**, 08 Ekim, <http://www.yenisafak.com/gundem/kobani-kusatmasi-ve-olaylar-aslinda-neyin-siniri-690997> (Erişim tarihi: 12.08.2019).
- YENİÇAĞ (2016), "Bakan Çavuşoğlu'ndan Flaş Açıklamalar", **Yeniçağ**, 24 Ekim, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/bakan-cavusoglundan-flas-aciklamalar-148878h.htm>, (Erişim Tarihi: 20.08.2019).
- YEŞİLTAS, M. (2015), "Apokaliptik Jeopolitik, Radikal Antagonizma ve İŞİD", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 7, Sayı: 71, (Kasım-Aralık).
- YEŞİLTAS, M. vd. (2016), **Sınırdaki Düşman Türkiye'nin DAİŞ İle Mücadelesi**, Ankara: SETA Yayınları.
- YILDIZ, A. (2018), "Gülen Kültü Bağlamında Türkiye'nin Uluslararası Aktörlerle İlişkileri", içinde İbrahim Turan (Edt), **Siyasi, Sosyal, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla 15 TEMMUZ VE FETÖ**, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- ZABLOCKI, B. (1997), Paper presented to "Cults: Theory and treatment Issues Conference in Philadelphia, Pennsylvania, May 31.